

Lukiokoulutuksen ilmapuntari

Lukio uudistusten keskellä – missä mennään ja miltä tuntuu

Sisällys

1. Johdanto	3
1.1 Oppivelvollisuutta laajentamalla koulutustasoa nostamaan	4
1.2 Oppivelvollisuuden laajentaminen teki opinnoista pääosin maksuttomia	6
1.3 Uudistus lisäsi koulutuksen järjestäjän seurantavastuuta ja oppivelvollisten oikeutta saada ohjausta	6
1.4 Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus eli TUVA	7
1.5 Oppivelvollisuus uudistuksen keskeiset vaikutukset lukion opettajan näkökulmasta	8
1.6 OAJ tuki järjestäjiä uusien velvoitteiden määrän selvittämisessä	10
1.7 Kehittämishjelmia tukemaan oppivelvollisuuden toimeenpanoa	10
1.8 OAJ:n ehdotus oppivelvollisuusmalliksi poikkesi säädetyistä mallista	11
2. Oppivelvollisuuden laajentaminen ajoittuu useiden uudistusten ja koronan kuormittamaan aikaan	13
2.1 Alimitoitettu rahoitus	13
2.2 Uusi lukiolaki ja muuttunut korkeakoulujen opiskelijavalinta	15
2.3 Uusi opetussuunnitelma	15
2.4 Työolot ovat heikentyneet	17
2.5 Lukiokoulutuksen uudistukset toteutettiin koronan haastaessa hyvinvointia	17
3. OAJ:n lukiokyselyn tulokset	19
3.1 Oppivelvollisuuden laajentaminen jakaa vastaajien mielipiteitä	19
3.2 Oppilaitosverkko on muutoksessa – yhteistyötä oppilaitosten välillä tarvitaan	22
3.3 Erityisopetusta tulee edelleen vahvistaa	23
3.4. Ohjauksen lisääminen lisäsi sääntöissä, mutta ei oppilaitoksissa	25
3.4.1 Ohjaustarpeen koetaan lisänneen työn vaativuutta ja työaikatarvetta	25
3.5 Oppimateriaalit ja opiskeluvälineet pääosin opettajien toivomusten mukaisia	27
3.6 Opettajan työn kuormittavuus kasvanut	33
3.7 Tutorointi ja mentorointi	38
3.8 Opetuksen jäsentämisen organisoinnissa eroja vastaajien oppilaitoksissa	38
3.8.1 Eri oppiaineiden opintoja yhdistellään monipuolisesti	40
3.9 Lähiopetus on suosittu opetusmuoto – etäyhteydet asettavat omia vaatimuksiaan opetukselle	41
3.10 Ylioppilastutkintoon liittyvä työmäärä on kasvanut	43
3.11 Lukiouudistuksen tavoitteiden koetaan toteutuneen huonosti	46
3.12 Korkeakoulu-, kansainvälinen- ja työelämäyhteistyö	49
3.13 Rahoitusvajeen vaikutukset tuntuvat edelleen	51
3.14 Lukiokoulutuksen rahoitus tulee nostaa vastaamaan sen todellisia kustannuksia	53
3.15 Lukiodiplomin kehittäminen saa kannatusta	54
4. Johtopäätökset	56
5. Toimenpide-ehdotukset	58
Kuviot	59

LUKIOKOUUTUKSEN ILMAPUNTARI

Lukio uudistusten keskellä – missä mennään ja miltä tuntuu

Tekijät: Vastuuasiantuntija: Tuomo Laakso. Raportin laadintaan osallistuneet: tutkija Vesa Ilves ja korkeakouluharjoittelija Roope Grönroos

1. Johdanto

HELMIKUUSSA 2022 oppivelvollisuuden laajentaminen oli ollut voimassa puoli vuotta. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ halusi selvittää jäsenistöltään, kuinka historiallisesti merkittävän uudistuksen toimeenpanon alkua oli sujunut, koska uudistus sekä sen nopea toimeenpano oli puhuttanut ja jakanut mielipiteitä. Asiaa selvitettiin teettämällä kysely erikseen perusopetuksen, lukio- ja ammatillisen koulutuksen opettajilla sekä esihenkilöillä. Oppivelvollisuuden laajentamisen toimeenpanon lisäksi samassa yhteydessä haluttiin kysyä ajankohtaisista muistakin koulutuspoliittisista asioista.

Kyselyihin vastasi parissa viikossa helmikuun lopussa yhteensä noin 3 500 perusopetuksen, ammatillisen koulutuksen tai lukion opettajaa tai esihenkilöä. Kyselyiden keskeisiä tuloksia julkaistiin 15.3 tiedotustilaisuudessa¹ ja esiteltiin erikseen muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön virkamiehille.

Kyselyistä haluttiin tehdä myös laajempi raportti, joka olisi kaikkien luettavissa ja hyödynnettävissä. Tässä korvaamattomana apuna toimi korkeakouluharjoittelija.

Eduskunnalle annettiin ensimmäinen lakipaketti korjausesityksistä² oppivelvollisuus uudistukseen keväällä 2022. Mittavissa uudistuksissa tarvitaan usein tämän kaltaisia korjausesityksiä. Näiden OAJ:n tekemien kyselyiden vastauksia toivottavasti hyödynnetään, kun pohditaan seuraavia korjausesityksiä ja koulutuksen kehittämistä.

¹ OAJ:n uutinen 15.3.2022

<https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2022/oajn-kysely-oppivelvollisuus uudistus-ei-onnistu-jos-perusopetuksen-oppimisen-tukea-ei-korjata/>

² Hallituksen esitys oppivelvollisuuslain muuttamisesta

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_54+2022.aspx

1.1 Oppivelvollisuutta laajentamalla koulutustasoa nostamaan

PÄÄMINISTERIN SANNA MARININ hallitusohjelmassa "Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta" keskeisenä tavoitteena on koulutus- ja osaamistason nouseminen kaikilla koulutusasteilla, oppimiseröjen kaventuminen ja koulutuksellisen tasa-arvon lisääntyminen. Korkea koulutustaso ja sivistys ovat hyvinvointivaltion ja tasa-arvoisen yhteiskunnan kulmakiviä.

Suomalainen koulutusjärjestelmä sijoittuu kansainvälisessä vertailussa kärkijoukkoon. Tätä menestystä kuitenkin uhkaavat muun muassa eriarvoisuus, oppimiserot ja syrjäytyminen. Koulutustason kasvu on jäämässä alhaisemmaksi aiempiin ikäluokkiin verrattuna, ja korkeakoulutettujen osuuden nousu on jäänyt Suomessa OECD-maiden keskiarvoa matalammaksi. Koulutustason nousu on Suomessa pysähtymässä: 1970-luvun lopulla syntyneet ovat jäämässä Suomen kaikkien aikojen koulutetuimmaksi ikäryhmäksi.³ Vuoden 2013 jälkeen nuorten koulutustaso on koulutuksen pituudella mitattuna jopa hieman laskenut.⁴ Koulutustasolla tarkoitetaan perusasteen jälkeen suoritettua korkeinta tutkintoa ja koulutuksen keskimääräistä pituutta. Koulutustason sekä henkilön tietojen ja taitojen tason, eli osaamistason (kuten lukutaidon) heikkenemisen ja eriarvoisuuskehityksen lisäksi lasten ja nuorten jaksamisen ja mielenterveyden ongelmien lisääntyminen herättävät huolta. Koronapandemia on osaltaan kärjistänyt hyvinvoinnin ja osaamisen eroja oppilaiden ja opiskelijoiden keskuudessa.^{5 6 7}

Hallitusohjelman Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi -strategisessä kokonaisuudessa linjattiin oppivelvollisuuden korottamisesta 18 ikävuoteen nykyisestä 16 vuodesta, jonka tavoitteena on, että jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen koulutuksen. Ennen uudistusta 15 prosenttia ikäluokasta jäi pelkän peruskoulun varaan eikä suorita toisen asteen tutkintoa.

Oppivelvollisuuden korottamisella halutaan turvata kaikille elämässä ja yhteiskunnassa tarpeellinen perusosaaminen ja sivistys sekä edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti. Tulevaisuuden osaamisvaatimusten uudelle työvoimalle ennakoidaan olevan huomattavasti korkeammat kuin nykyiselle työvoimalle⁸

Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030 -työssä on sitouduttu korkeakoulutettujen määrän nostamiseen 50 prosenttiin nuorista aikuisista vuoteen 2030 mennessä. Toisen asteen tutkinto on edellytys jatko-opintoihin hakeutumiselle ja korkeakoulututkimuksen suorittamiselle.

Samat tavoitteet asetettiin koulutuspoliittisessa selonteossa. Sen mukaan "Koko nuorten ikäluokka suorittaa toisen asteen tutkinnon, joka avaa ovet jatko-opintoihin ja työelämään. Vähintään 50 prosenttia nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon. Kaikilla on mahdollisuus kehittää ja uudistaa osaamistaan työuran eri vaiheissa riippumatta taustasta, työpaikasta, asuinpaikasta, elämäntilanteesta tai vammaisuudesta."⁹

³ Tilastokeskus: Tieto & Trendit 2.11.2017, Koulutustason nousu on pysähtymässä.

<https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2017/koulutustason-nousu-on-pysahtymassa/>. Haettu 17.2.2022.

⁴ Tilastokeskus: Tieto & Trendit 8.2.2022, Koulutustason huima nousu notkahti – suomalaisnuoret enää OECD-maiden keskitasoa.

<https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2022/koulutustason-huima-nousu-notkahti-suomalaisnuoret-ena-oecd-maiden-keskitasoa/>. Haettu 17.2.2022.

⁵ Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi: COVID-19-pandemia, osaamisvaje ja osaamisen eriytyminen. Policy brief 1:2021.

https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/12/KARVI_Policy_brief_O121.pdf. Haettu 4.2.2022.

⁶ Salmela-Aro, K., Upadyaya, K., Vinni-Laakso, J. and Hietajärvi, L. (2021), Adolescents' Longitudinal School Engagement and Burnout Before and During COVID-19—The Role of Socio-Emotional Skills. *J Res Adolesc*, 31: 796-807.

<https://doi.org/10.1111/jora.12654>. Haettu 4.2.2022.

⁷ Ikeda, M. and A. Echazarra (2021), "How socio-economics plays into students learning on their own: Clues to COVID-19 learning losses", PISA in Focus, No. 114, OECD Publishing, Paris,

<https://doi.org/10.1787/2417eaa1-en>. Haettu 4.2.2022.

⁸ Valtioneuvosto Koulutuspoliittinen selonteko VN 2021

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162995/VN_2021_24.pdf?sequence=1&isAllowed=y Haettu 2.4.2022

⁹ Seuri, A., Uusitalo, R. & Viratinen, H. 2017. Pitäisikö oppivelvollisuusikä nostaa 18 vuoteen? Talouspolitiikan arviointineuvosto.

https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Uusitalo_Viraten_2018.pdf. Haettu 4.2.2022.

Toisen asteen suorittamisella nähtiin parantuneen työllisyyden ja pidentyneiden työurien lisäksi hyvinvointia ja terveyttä lisäävä sekä syrjäytymisriskiä pienentävä vaikutus. Korkeampi oppivelvollisuusikä lisää koulutukseen osallistumista, kasvattaa työllisyyttä sekä vähentää erilaisten sosiaalietuuksien tarvetta ja nuorisorikollisuutta. Etenkin heikoimmat oppilaat hyötyvät koulutuksen jatkamisesta eniten.¹⁰ Hallituksen esityksessä uudistusta perustellaan myös sillä, että vailla perusasteen tutkintoa olevien työttömyys- ja pitkäaikaistyöttömyysaste sekä pienituloisuusaste ovat huomattavasti korkeammat toisen asteen koulutuksen suorittaneisiin verrattuna.¹¹ On selvää, ettei pelkän peruskoulun oppimäärän suorittaminen ole riittävä työelämän osaamistarpeisiin ja yhteiskuntaan osallistumiseksi. Oppivelvollisuuden pidentäminen on sekä inhimillinen että taloudellinen investointi.¹²

Koulutus- ja osaamistason nostamisen lisäksi oppivelvollisuuden laajentamisen tavoitteena on oppimiserojen kaventaminen, koulutuksellisen tasa-arvon lisääminen ja yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien luominen. Alueellisten, sosioekonomisten ja sukupuolten välisten erojen merkitys oppimisessa ja kouluttautumisessa kasvaa. Vanhempien koulutus, ammatti ja kodin varallisuus vaikuttavat oppimistuloksiin yhä voimakkaammin, ja oppilaiden väliset lukutaitoerot olivat vuonna 2018 suuremmat kuin kertaakaan Suomen PISA-tutkimusten historiassa.¹³

Hyvinvoinnin ongelmat eriytyvät koulutustason perusteella ja kasautuvat erityisesti ilman peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa jääneille nuorille. Lisäksi maahanmuuttajien, maahanmuuttajataustaisten, vammaisten ja toimintarajoitteisten sekä muiden haavoittuvassa asemassa olevien osaaminen on muuhun väestöön verrattuna heikompaa. Oppivelvollisuuden laajentamisen tavoitteena on luoda jokaiselle nuorelle yhdenvertaiset mahdollisuudet toisen asteen tutkinnon suorittamiseen ja tarvittavan tuen saamiseen riippumatta opiskelijan asuinpaikasta, sukupuolesta, etnisestä taustasta tai perheen sosioekonomisesta asemasta.

¹⁰ Seuri, A., Uusitalo, R. & Viratinen, H. 2017. Pitäisikö oppivelvollisuusikä nostaa 18 vuoteen? Talouspolitiikan arviointineuvosto. https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Uusitalo_Viratenen_2018.pdf. Haettu 4.2.2022.

¹¹ HE 173/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

¹² Pitäisikö oppivelvollisuusikä nostaa 18 vuoteen? https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Uusitalo_Viratenen_2018.pdf Haettu 2.4.2022

¹³ OECD PISA 2018 Finland, https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_FIN.pdf. Haettu 27.1.2022.

1.2 Oppivelvollisuuden laajentaminen teki opinnoista pääosin maksuttomia

LAAJENNETTU OPPIVELVOLLISUUS astui voimaan vaiheittain 1.1.2021 ja 1.8.2021 sekä uudistuneen valmentavan koulutuksen osalta (TUVA) 1.8.2022. Lakia sovellettiin ensimmäisen kerran niihin oppivelvollisiin, jotka olivat vuoden 2021 keväänä perusopetuksen 9. luokalla (pääosin vuonna 2005 syntyneet). Heille tuli hakuvelvollisuus toisen asteen tai nivelvaiheen koulutukseen 1.1.2021 ja kunnalle ohjausvelvollisuus. Uutena oppivelvollisuutta saattoi suorittaa myös kansanopistojen oppivelvollisille suunnatussa koulutuksessa. Tästä ikäluokasta alkaen oppivelvollisuuden laajentaminen koskee kaikkia peruskoulusta toiselle asteelle siirtyviä nuoria. Oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon, eli ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon.

Toisen asteen opinnot tulivat oppivelvollisuuden laajennuksen myötä maksuttomiksi 1.8.2021 oppivelvollisille. Oikeus maksuttomuuteen kestää sen kalenterivuoden loppuun saakka, jona oppivelvollinen täyttää 20 vuotta. Maksuttomia ovat:

- ▶ opetus
- ▶ päivittäinen ruokailu
- ▶ opetuksessa tarvittavat oppikirjat ja muut materiaalit
- ▶ opetuksessa tarvittavat työvälineet, -asut ja -aineet
- ▶ lukion oppimäärän päätteeksi suoritettavan ylioppilastutkinnon suorittamiseksi edellytettävät 5 koetta sekä niiden osalta hylättyjen kokeiden uusiminen
- ▶ vähintään seitsemän kilometrin pituiset koulumatkat korvataan koulumatkatukilain mukaisesti
- ▶ joissakin erityistapauksissa myös majoitus- ja matkakustannukset (matka lähimpään oppilaitokseen yli 100 km).

Eryistä harrastuneisuutta painottavissa koulutuksissa tarvittavat henkilökohtaiset välineet, kuten soittimet ja urhei-

luvälineet, joita opiskelija käyttää myös muutoin kuin opetuksen yhteydessä, jäävät edelleen opiskelijan itsensä maksettaviksi. Myös opintoja täydentävistä vapaaehtoisista opintoretkestä, vierailuista, tapahtumista ja muista vastaavista toiminnoista voidaan periä kohtuullisia maksuja. Koulutuksen järjestäjä voi siis järjestää esimerkiksi kansainvälistymiseen liittyviä ulkomaanmatkoja, joiden matka- ja majoituskustannuksista opiskelija vastaa itse. Maksuja voidaan periä vain sellaisista toiminnoista, jotka ovat opiskelijalle täysin vapaaehtoisia. Opetuksen tulee aina olla maksutonta.¹⁴

Koulutuksen järjestäjä voi tarjota tarpeelliset oppivälineet opiskelijoiden käyttöön parhaaksi katsomallaan tavalla. Maksuttomuudella varmistetaan jokaisen nuoren yhdenvertaiset mahdollisuudet kouluttautumiseen. Koulutuksen järjestäjä saa edelleen tarjota maksuttomuuden myös laajemminkin eli myös muille kuin siihen oikeutetuille opiskelijoille sekä pidemmäksi ajaksi kuin lailla säädettiin.

1.3 Uudistus lisäsi koulutuksen järjestäjän seurantavastuuta ja oppivelvollisten oikeutta saada ohjausta

YHDENVERTAISTEN KOULUTUSMAHDOLLISUUKSIEN toteutuminen vaatii riittävää ja laadukasta ohjausta. Jokaiselle nuorelle on turvattava riittävän vankka perusosaaminen saumattoman opintopolun luomiseksi ja toisen asteen tutkinnon suorittamiseksi. Riittävällä opetuksella ja ohjauksella nuorille tulee luoda tarvittava osaaminen myös jatko-opintoihin ja työelämään. Opinto-ohjauksen tavoitteena on jokaiselle nuorelle sopivan, henkilökohtaisen opintopolun löytäminen. Lisäksi opinto-ohjauksella tuetaan koulutukseen kiinnittymistä, toisen asteen suorittamista ja jatko-opintoihin tai työelämään siirtymistä. Ohjauksella tuetaan nuorten henkilökohtaisten oppimispolkujen rakentamista.

¹⁴ OKM Kysymyksiä ja vastauksia oppivelvollisuudesta <https://okm.fi/kysymyksiä-ja-vastauksia-oppivelvollisuudesta> Haettu 31.3.2022

Vuonna 2017 toisen asteen opintonsa aloittaneista huomattavan suuri määrä, noin 4200 opiskelijaa, eli 5,7 prosenttia kaikista opiskelun aloittaneista keskeytti tutkintoon johtavan koulutuksen kokonaan ennen toisen lukuvuoden alkamista. Keskeyttäneiden suuri lukumäärä korostaa nuorten tarvetta saada henkilökohtaista ohjausta ja tukea opintopolkunsa rakentamiseen. Oppivelvollisuuden laajenus on huomattavasti vähentänyt perusopetuksen jälkeen vailla opiskelupaikkaa jääneiden lukumäärää. Syksyllä 2020 perusopetuksen päättäneitä oli yhteensä 58 852 ja ilman opiskelupaikkaa jääneitä 2708. Oppivelvollisuuden laajentamisen jälkeen syksyllä 2021 perusopetuksen päättäneitä oli 59 467. Vailla opiskelupaikkaa olevien lukumäärä oli tipunut 664 nuoreen.¹⁵

Ohjaus- ja valvontavastuu oppivelvollisuuden laajentamisen jälkeen toteutuu ”saattaen vaihtaan” -periaatteella. Yhden tahon ohjaus- ja valvontavastuu päättyy vasta silloin, kun toisen tahon ohjaus- ja valvontavastuu alkaa. Koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuu vahvistui näin myös perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Lisäksi toisella asteella koulutuksen keskeyttämisen uhatessa on koulutuksen järjestäjälle nyt säädetty velvollisuus kohdentaa opiskelijalle enemmän ohjausta, opetusta ja tukea.

Tiiviimmällä yhteistyöllä perusasteen ja toiseen asteen välillä sekä vahvistuneella ohjaus- ja valvontavastuulla halutaan varmistaa saumattoman opintopolun toteutuminen jokaiselle nuorelle ja toisen asteen tutkinnon suorittaminen. Lukion ja ammatillisen koulutuksen järjestäjät sekä kansanopistot ohjaavat ja seuraavat opiskelijan etenemistä opinnoissa ja ilmoittavat myös huoltajalle, mikäli opinnot eivät edisty suunnitellusti tai opiskelija ei osallistu opetukseen. Koulutuksen järjestäjällä on aiempaa vahvempi velvoite seurata oppilaan tai opiskelijan poissaoloja, opintojen edistymistä, tiedottaa poissaoloista ja puutteellisesta edistyksestä opinnoissa huoltajille ja keskeyttämistilanteissa tai -aikomuksissa selvittää vaihtoehtoja opintojen suorittamiseen.

Asuinkunta ottaa kopin kaikista sille ilmoitetuista oppivelvollisista, joilla ei ole opiskelupaikkaa. Sen tehtävänä on varmistaa koulukuntoisuus, tarvittava tuki ja löytää kahden kuukauden aikana opiskelupaikkaa. Mikäli opiskelupaikkaa ei löydy osoittaa kunta oppivelvollisen 1.8.2022 jälkeen tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen (TUVA) tai työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen eli TELMA opintoihin.

1.4 Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus eli TUVA

UUSI TUTKINTOKOULUTUKSEEN valmentava koulutus TUVA yhdistää perusopetuksen lisäopetuksen (kymppiluokka), lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen (LUVA) ja ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (VALMA) yhtenäiseksi nivelvaiheen koulutuskokonaisuudeksi 1.8.2022.

Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus on tarkoitettu valmentavaa koulutusta tarvitseville oppivelvollisuusikäisille sekä muille toisen asteen opintoja suunnitteleville. Koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiudet opiskella toisen asteen koulutuksessa

¹⁵ OPH, https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/OPH_oppivelvollisuus_marraskuu2021.pdf. Haettu 27.1.2022

TUVA-koulutuksen aikana opiskelija voi tarkentaa suunnitelmiaan jatko-opinnoista, korottaa perusopetuksen arvosanoja ja opiskella osia lukio- ja ammatillisesta koulutuksesta. Jokaiselle opiskelijalla laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma opiskelijan valmiuksien ja tavoitteiden perusteella.

Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus astuu voimaan 1.8.2022 alkaen. Opetushallituksen nettisivuilla on kerrottu tarkemmin TUVA-koulutuksesta.¹⁶

1.5 Oppivelvollisuus uudistuksen keskeiset vaikutukset lukion opettajan näkökulmasta

OPISKELIJAT OTETAAN lukiokoulutukseen samalla periaatteella kuin ennenkin. Koulutuksen järjestäjä päättää opiskelijaksi ottamisen periaatteista ja mahdollisesta keskiarvorajasta. Opiskelija on oppivelvollinen siihen asti, kunnes hän täyttää 18 vuotta.

Tuen ja ohjauksen tarpeen näkökulmasta katsottuna on kuitenkin otettava huomioon, että oppilaiden väliset erot osaamisessa, joita perusopetus ei kykene välttämättä kuromaan umpeen, siirtyvät oppilaiden mukana toiselle asteelle.¹⁷ Suomen PISA-tutkimuksen mukaan erityisesti heikkojen osaajien määrä on kasvanut. Heikoilla osaajilla ei ole toiselle asteelle siirtymiseen tarvittavia taitoja ja valmiuksia.¹⁸

Koulutuksen järjestäjän eli käytännössä opettajan ohjaus- ja valvontavastuu oppivelvollisesta alkaa siitä, kun opiskelija tosiasiallisesti aloittaa opintonsa koulutuksen järjestäjän lukiossa opiskelijana. Pelkkä opiskelupaikan vastaanottaminen ei riitä vielä synnyttämään ohjaus- ja valvontavastuuta.

Rehtorin ja opettajan näkökulmasta yksi suurimmista muutoksista on se, että uudistuksen myötä oppimateriaalin ja opiskelussa tarvittavien laitteiden hankintavastuu siir-

tyy koulutuksen järjestäjälle. Koulutuksen järjestäjä päättää, miten ja mitä materiaaleja hankitaan, ja mahdollisesta yhteistyöstä muiden koulutuksen järjestäjien kanssa niiden hankinnassa. Käytännössä vähintään toteutuksen organisointi lukiotasolla tulee rehtorin vastuulle.

Koulutuksen järjestäjälle säädettiin samalla opetushenkilön kuulemisvelvoite ennen oppimateriaalien sekä mahdollisten työvälineiden ja -asujen hankintaa. Laadukas ja lukiopedagogiikkaan soveltuva oppimateriaali on myös koulutuksen järjestäjän etu.

Oppimateriaalien ja välineiden hankintaan uudistukseen varatusta rahoituksesta kohdennettiin yhteensä 6,2 miljoonaa. Tämä on tarkoitettu uusiin kuluihin, joita maksettomuus aiheuttaa (esimerkiksi ICT-tuki, hankintojen järjestäminen ja hallinnointi, kierrätys). Paikallisesti on arvioitava, mistä lisätyötä muodostuu ja lisätyö on korvattava.

Jo aiemmin opiskelijalla on ollut velvollisuus osallistua opetukseen, jollei hänen poissaololleen ole perusteltua syytä. Nyt sen lisäksi koulutuksen järjestäjän on seurattava oppivelvollisen opintojen edistymistä. Käytännössä opettaja on se, jonka on seurattava oppivelvollisen ja muiden opiskelijoiden opetukseen osallistumista sekä myös opintojen etenemistä. Poissaoloista ja opintojen puutteellisesta edistymisestä tulee jatkossa tiedottaa oppivelvollisen huoltajalle, jotta huoltaja voi osaltaan valvoa oppivelvollisuuden suorittamista. Huoltajalla on valvontavastuu oppivelvollisen opintojen suorittamisesta perusopetuksen tapaan.

Opettajilla on oltava selkeä ohjeistus, milloin ja miten oppilaan poissaoloista ja opintojen etenemisen haasteista huoltajalle ilmoitetaan ja mitä toimenpiteitä opettajalta asiassa muutoin odotetaan.

Jos oppivelvollinen on aikeissa keskeyttää opintonsa, koulutuksen järjestäjän on selvitettävä yhdessä oppivelvollisen ja hänen huoltajansa kanssa mahdollisuudet suorittaa

¹⁶ Opetushallituksen TUVA-koulutuksen nettisivu <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tutkintokoulutukseen-valmentava-koulutus> haettu 25.4.2022

¹⁷ Karvi: Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja osallisuus koulutuksessa – katsaus kansallisiin arvioiteihin. Tiivistelmät 16:2021. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2022/01/KARVI_T1621.pdf. Haettu 28.1.2022.

¹⁸ Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2019:40. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161922/Pisa18-ensituloksia.pdf>. Haettu 27.1.2022

opintoja muussa oppimisympäristössä tai hakeutua muuhun koulutukseen. Tarvittaessa vaihtoehdot selvitetään yhteistyössä toisen koulutuksen järjestäjän kanssa. Käytännössä opettaja, erityisopettaja ja opo selvittävät näitä mahdollisuuksia.

Koulutuksen järjestäjän on myös selvitettävä oppivelvollisen saamien koulutuksen järjestäjän tukitoimien riittävyys. Käytännössä opettajan tehtävänä on opiskelijan kanssa arvioida, tarvitseeko opiskelija tukea opintoihinsa ja kertoa tarvittavista tukimuodoista rehtorille, jotta koulutuksen järjestäjältä saadaan tuen toteuttamiseen riittävät resurssit. Tarvittaessa koulutuksen järjestäjän on ohjattava oppivelvollinen hakeutumaan muiden tarkoituksenmukaisten palveluiden piiriin. Tässä opettajan lisäksi keskeinen ohjausvastuu on opiskeluhuollon ammattihenkilöillä.

Keskeyttämisuhkatilanteessa oppivelvollisella on myös oikeus saada lisää opinto-ohjausta. Oppivelvollisuuden laajentamiseen kohdennetusta rahoituksesta lukiorahoitusta lisättiin tämän johdosta 1,7 miljoonaa euroa. Tämä velvoite on otettava huomioon opinto-ohjaajien työajan resursoinnissa, ja se voi edellyttää lisärekrytointeja opinto-ohjaukseen.

Jos oppivelvollinen ei kuukauteen osallistu opetukseen, katsotaan hänen menettäneen opiskeluoikeutensa. Kou-

lutuksen järjestäjän pitää päättää kenellä on oikeus tehdä tämä päätös opiskeluoikeuden menettämisestä eli erottaa opiskelija (esimerkiksi rehtori). Samalla sen on päätettävä:

- ▶ kenen tulee ennen oppivelvollisen eronneeksi katsomista ilmoittaa oppivelvolliselle sekä hänen huoltajalleen, että oppivelvollinen voidaan katsoa eronneeksi, mikäli hän ei osallistu opetukseen
- ▶ kenen on selvitettävä ennen päätöksen tekemistä, onko oppivelvollinen aloittanut opinnot jossakin muualla
- ▶ kenen on ilmoitettava oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttäneen oppivelvollisen yksilöinti- ja yhteystiedot oppivelvollisen asuinkunnalle sekä ilmoitettava oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttämisestä huoltajalle

Oppivelvollinen voidaan erottaa kurinpidollisista syistä jatkossa enintään kolmeksi kuukaudeksi. Päätöksen voi tehdä vain monijäseninen toimielin. Koulutuksen järjestäjän tulee myös päättää, kenellä on velvollisuus tällöin yhdessä oppivelvollisen ja tämän huoltajan kanssa laatia suunnitelma siitä, kuinka oppivelvollisuutta suoritetaan erottamisen aikana. Opiskelijalla on erottamisen aikana oikeus saada sellaista opetusta ja ohjausta, joka mahdollistaa opintojen etenemisen suunnitelman mukaisesti. Opiskelijalla on myös oikeus oppilas- ja opiskeluhuollon palveluihin.

Jos oppivelvollinen ilman perusteltua syytä ei osallistu tämän suunnitelman laadintaan tai ei noudata riittävästi suunnitelmaa voidaan opiskelija katsoa eronneeksi. Koulutuksen järjestäjän on päätettävä tältä osin:

- ▶ kenellä on toimivalta tehdä erottamispäätös
- ▶ kenen tulee ennen oppivelvollisen eronneeksi katsomista ilmoittaa oppivelvolliselle sekä hänen huoltajalleen, että oppivelvollinen voidaan katsoa eronneeksi, mikäli hän ei osallistu suunnitelman laadintaan tai noudata suunnitelmaa riittävästi
- ▶ kenen on selvitettävä ennen päätöksen tekemistä, onko oppivelvollinen aloittanut opinnot jossakin muualla

On syytä muistaa, että oppivelvollisuus ei tarkoita koulu-pakkoa, ja opintoja on voitava suorittaa koulutukseen osallistumatta. Tämä vastaa perusopetuksessa olevaa käytäntöä, josta on totutusti puhuttu kotiopetuksena. Lukiossa tämä tarkoittaa sitä, että oppivelvollinen vastaa itse osaamisen hankkimisesta sekä siihen liittyvistä kustannuksista. Oppivelvollisella on kuitenkin velvollisuus osoittaa, että on oppinut asioita ja etenee oppivelvollisuutensa suorittamisessa. Tämä tapahtuu osallistumalla erityiseen tutkintoon.

Oppivelvollisen on otettava yhteyttä lukioon, jossa hän haluaa suorittaa erityisen tutkinnon kokeet ja laadittava henkilökohtainen opiskelusuunnitelma. Erityisen tutkinnon kokeet vastaanottava koulutuksen järjestäjä on oppivelvollisuuslain mukaisessa ohjaus- ja valvontavastuussa oppivelvollisuuden suorittamisesta, vaikka oppivelvollinen ei ole lukiokoulutuksen opiskelija. Erityisen tutkinnon suorittamisoikeus on kokeiden toimeenpanosta ja arvostelusta vastaavan koulutuksen järjestäjän harkinnassa. Erityistä tutkintoa suorittavalla oppivelvollisella on oikeus saada opetushenkilöstön tukea opintosuunnitelman laadinnassa, jossa suunnitellaan opintojen eteneminen.

Erityisen tutkinnon näyttöjen järjestäminen ja arviointi ovat opettajalle erikseen korvattavaa lisätyötä. Erityisen tutkinnon suorittaminen edellyttää näiden kokeiden järjestämistä ja osaamisen arviointia, josta lain mukaisesti vastaa opettaja.

1.6 OAJ tuki järjestäjiä uusien velvoitteiden määrän selvittämisessä

OAJ KEHITTI oppivelvollisuuslaskurin, jolla opetuksen tai koulutuksen järjestäjä voi selvittää paljonko uudistusta tehtäessä laskennallisesti opetuksen tai koulutuksen järjestäjän velvollisuuksia esimerkiksi opinto-ohjauksen antamisen osalta lisättiin ja kuinka paljon rahoitusta siihen uudistuksessa kohdennettiin toisen asteen koulutuksen järjestäjille.¹⁹

Laskurin avulla on mahdollista tarkastella laskennallisen, yleiskatteellisen rahoituksen perusteita ja määriä suhteessa kunnan tai koulutuksen järjestäjän opiskelijamäärään. Laskuri näyttää myös lukiokoulutuksen rahoitukseen kohdentuvan, opiskelijamäärään perustuvan ja koulutuksen järjestäjälle kohdentuvan euromääräisen lisärahoituksen määrän oppivelvollisille maksuttoman opiskelun (oppimateriaalit ja välineet) kustannusten kattamiseksi.

1.7 Kehittämishjelmia tukemaan oppivelvollisuuden toimeenpanoa

OSANA OPPIVELVOLLISUUDEN laajentamista toteutetaan vuosina 2020–2022 opinto-ohjauksen kehittämishjelma perusopetuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja lukiokoulutuksessa.²⁰ Perusopetukseen luotiin Oikeus oppia -kehittämishjelma, jonka tavoitteena on opinto-ohjauksen toteutumisen ja laadun sekä peruskoulusta toiselle asteelle ulottuvan jatkumon vahvistaminen. Ohjelma pyrkii myös etsimään tehokkaita toimenpiteitä eriarvoistumiskehityksen pysäyttämiseksi ja oppimiseröjen kaventamiseksi. Toimenpiteet ovat keskeisessä asemassa siinä, että ikäluokan jokainen oppilas saadaan tuetuksi jatkamaan opintojaan ja suorittamaan toisen asteen tutkinto loppuun.²¹

¹⁹ Oppivelvollisuuslaskuri
https://oaj-my.sharepoint.com/:x:/g/personal/risto-matti_alanko_oaj_fi/ESONLWZWYpRCljB5yGvXz8UBGUUIPF_gBNkPCP6mNdhI8w?time=HgTfQACO2Ug Haettu 2.4.2022

²⁰ OKM: Oikeus oppia – tasa-arvoinen alku opintopolulle. Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämishjelma 2020–2022.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-664-5>. Haettu 25.2.2022.

²¹ OAJ:n lausunto Opetus- ja kulttuuriministeriölle 9.6.2020

Myös OAJ esitti asuinkunnalle velvollisuutta järjestää opiskelupaikka niille nuorille, jotka eivät saa opiskelupaikkaa. Opiskelijan luvattomista poissaoloista olisi oppilaitoksen pitänyt siirtää tieto asuinkunnan nimeämälle taholle, jonka tehtävänä olisi ollut ryhtyä toimiin, joilla saadaan opiskelija takaisin opintojen pariin.

OAJ edellytti koko uudistuksen valmistelun ajan, että perusopetuksen vahvistamiseen kiinnitetään huomiota²⁶ Hallituskaudella uudistettiin perusopetuksen arviointia, toteutettiin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu, säädettiin kolmiportaisesta tuesta varhaiskasvatukseen ja kartoitettiin perusopetuksen kolmiportaisen tuen uudistamistarpeet.

²⁶ Eduskunnan vastaus EV 218/2020 vp

2. Oppivelvollisuuden laajentaminen ajoittuu useiden uudistusten ja koronan kuormittamaan aikaan

LUKIOKOULUTUS ON yleissivistävä koulutus, jonka tarkoituksena on tukea opiskelijoiden kasvamista eettisesti vastuuntuntoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi sekä antaa opiskelijoille työelämän, harrastusten ja persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja, taitoja ja valmiuksia. Myös elinikäisen oppimisen ja itsensä jatkuvan kehittämisen valmiudet painottuvat lukiokoulutuksen tavoitteissa.

Lukiokoulukseen on tehty monia uudistuksia lyhyessä ajassa. Lukiolaki uudistettiin vuonna 2018 ja se astui voimaan 1.8.2019 samanaikaisesti ylioppilastutkintoa koskevien säädösmuutosten kanssa. Lukiolain uudistaminen edellytti myös opetussuunnitelman perusteiden uudistamista. Opetussuunnitelmien perusteet uudistettiin vuonna 2015 ja ne ehtivät olla kaksi vuotta voimassa, kun opetussuunnitelman perusteita aloitettiin jälleen uudistamaan. Nykyiset opetussuunnitelman perusteet valmistuivat 2019 ja uuden opetussuunnitelman mukainen opetus alkoi oppivelvollisten ikäluokasta elokuussa 2021. Samanaikaisesti uudistusten kanssa rahoitusta on leikattu eikä se vastaa tosiasiallisia kustannuksia.

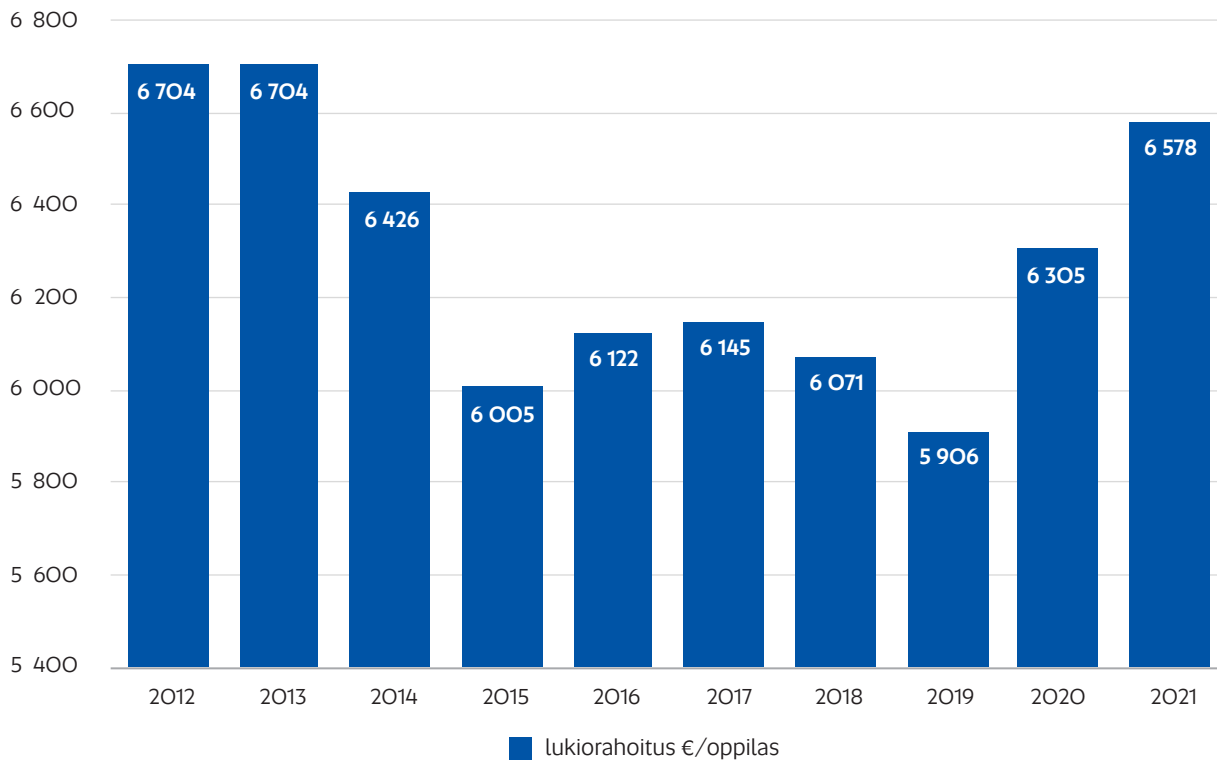
2.1 Alimitoitettu rahoitus

KOULUTUKSEEN KOHDENNETTIIN Sekä Jyrki Kataisen hallituskaudella (2011–2015), että Juha Sipilän hallituskaudella (2015–2019) mittavia leikkauksia. Lukiokoulutuksen rahoitusleikkaukset toteutettiin Jyrki Kataisen hallituskaudella säätämällä lukiokoulutuksen rahoitusta pysyvästi leikkaava lakimuutos lakiin opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta.²⁷ Juha Sipilän hallitus jatkoi mittavia koulutuksen rahoitusleikkauksia, mutta käynnisti samalla kärkihankkeita paikaten joiltain osin koulutukseen kohdennettuja rahoitusleikkauksia. Lukiouudistuksen käynnistäminen oli yksi keskeinen Sipilän kauden koulutuspoliittisista uudistuksista.

Tultaessa vuoteen 2021 lukiokoulutuksen kokonaisrahoitus on vahvistunut ja se lähestyy vuoden 2013 rahoitustasoa. Kokonaisuudessa on kuitenkin huomattava, että rahoituksen vahvistaminen perustuu lukiokoulutukselle osoitettuihin uusiin velvoitteisiin perustuen lukiolain uudistamiseen ja oppivelvollisuuden laajentamiseen. Näiden seurauksena mm. opinto-ohjaukseen, erityisopetukseen ja varsinkin koulutuksen järjestäjän hankintavelvoitteeksi säädettyihin oppimateriaaleihin ja opiskeluvälineisiin on osoitettu rahoitusta.

²⁷ Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, 23 b §. Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20091705#L3P23b>. Haettu 7.4.2022.

Kaavio 1. Lukiorahoituksen kehitys 2012–2021

OAJ selvitti vuonna 2018 lukiokyselyllä²⁸, kuinka lukiorahoituksen leikkaaminen näkyy koulutuksessa, opettajien työssä ja opiskelijoiden tuen tarpeessa. Selvityksen tulosten mukaan resurssien leikkaukset näkyivät lukiokoulutuksessa monin tavoin. Kurssitarjontaa oli vähennetty, opetusryhmien koko oli kasvanut ja opettajien virkoja oli lakkautettu. Samalla työmäärä oli lisääntynyt. Oppituntien suunnittelu ja arviointi veivät enemmän aikaa vuoteen 2011 verrattuna, samoin ylioppilaskokeen valvontatehtävät olivat lisääntyneet.

Työrauhaongelmat olivat olleet kasvussa suurten opetusryhmien takia. Kaikki lukiot eivät kyselyn mukaan tarjonneet erityisopetusta (erityisopetus ei tuolloin ollut lakisääteinen velvollisuus, vaan vapaaehtoista). Yli puolet vastanneista opettajista piti sen hetkistä erityisopettajien määrää riittämättömänä. Vain reilu kolmasosa lukioista teki yhteistyötä yliopiston kanssa. Ammattikorkeakoulun kanssa yhteistyötä teki vain 13 prosenttia lukioista (yhteistyöstä ei ollut säädetty tuolloin yhtä velvoittavasti kuin nyt).

²⁸ OAJ: Lukioluotsi – keinoja väylän löytämiseen. 2018.

2.2 Uusi lukiolaki ja muuttunut korkeakoulujen opiskelijavalinta

VUONNA 1998 säädetty lukiolaki²⁹ päätettiin uudistaa kokonaisuudessaan lukiouudistuksen myötä. Uusi lukiolaki ja asetus lukiokoulutuksesta korvasivat kokonaisuudessaan voimassa olevan lukiolain sekä lukioasetuksen. Lukiolain uudistamisen tavoitteena oli lisätä lukion vetovoimaa yleisivistävänä, korkeakouluihin jatko-opintokelpoisuuden antavana koulutusmuotona, vahvistaa koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittaa siirtymistä toisen asteen opinnoista korkea-asteelle.

Oppimäärien ja niihin kuuluvien opintojen mitoituksen perusteeksi muutettiin aiemmin käytettyjen kurssien sijaan opintopisteet. Mitoituksesta säädettiin tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen oppimäärän laajuus opintopisteissä on uudistuksen myötä 150 opintopistettä ja aikuisille tarkoitetun lukiokoulutuksen oppimäärän laajuus 88 opintopistettä.³⁰ Oppimäärien laajuudet ja opetuksen määrä vastaavat lukiolain uudistamista edeltänyttä tilaa ja myöskään opintojen pakollisuuteen ei tehty muutoksia. Uuden lain mukaan koulutuksen järjestäjä päättää minkä laajuisina opintojaksoina opinnot järjestetään.

Yksilöllisemmät ja joustavammat opintopolut, niiden vaatima ohjaus ja tuki, oppiainerajat ylittävät opinnot ja korkeakoulu-yhteistyö olivat lain valmistelussa keskeisiä keinoja tavoitteen saavuttamiseksi. Yhteydet ympäröivään maailmaan painotuvat korkeakoulu-, kansainvälisyys- ja yritysyrityksessä.

Lakiuudistuksella pyrittiin vahvistamaan myös lukiolaisten hyvinvointia ja vähentämään opiskelijoiden kokemaa uupumusta ja negatiivisia tunteita lukio-opiskelua kohtaan. Opiskelijälähtöisyyden vahvistamisella ja opintojen henkilökohtaistamisella pyrittiin lisäämään opiskelumotiivaatiota ja opintojen mielekkyyttä. Tavoitteen saavuttamiseksi lukiolaissa säädettiin opiskelijan oikeudesta henkilökohtaiseen opinto-ohjaukseen ja muuhun ohjaukseen sekä myös opintojen jälki-ohjaukseen tilanteissa, jossa opiskelija ei saa opiskelupaikkaa lukiokoulutuksen oppimäärän suorittamista seuraavana vuotena.

Uudessa lukiolaissa säädettiin myös, että opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, olisi oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tuen tarve kirjataan opiskelijan pyynnöstä tämän henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan.

Lisäksi ylioppilastutkinnosta annettua lakia muutettiin siten, että ylioppilastutkinnon kokeiden uusimiskertoja koskevista rajoituksista luovuttiin ja koulutuksen järjestäjälle säädettiin velvollisuus järjestää kokeet myös koulutuksen järjestäjän lukiossa aiemmin ylioppilastutkinnon suorittaneelle henkilölle, joka uusii tutkintoon sisältyvän kokeen tai täydentää tutkintoaan. Laissa säädettiin myös tutkinnon vaativuustason nostamisesta siten, että vuonna 2022 tutkinnon suorittamisen aloittavien kokeilaiden on sisällytettävä ylioppilastutkintoon vähintään viisi koetta aiemman neljän asemesta.

Korkeakoulujen opiskelijavalinnan kehittäminen on lisännyt ylioppilastutkinnon ja sen kokeiden painoarvoa, kun aiempaa useampi saa korkeakoulupaikan pelkästään todistusvalinnan perusteella. Vuodesta 2020 alkaen todistusvalinta muuttui pääväyläksi korkeakouluopintoihin, eli yli puolet korkeakoulujen aloituspaikoista täytetään todistusvalinnalla, missä opiskelijat valitaan ylioppilastutkinnon arvosanojen perusteella. Tässä kyselyssä ei kuitenkaan selvitetty korkeakouluopiskelivalinnan vaikutuksia lukio-opiskeluun.

2.3 Uusi opetussuunnitelma

EDELLINEN OPETUSSUUNNITELMA oli uudistettu vasta vuonna 2015, mutta lukiolain uudistaminen edellytti opetussuunnitelman perusteiden uudistustyön aloittamista, vaikka voimassa ollut opetussuunnitelma ei oltu vanhempien vuosiluokkien osalta saatu vielä kokonaan käyttöön. Opetussuunnitelman perusteet valmistuivat marraskuussa 2019, jonka jälkeen aloitettiin paikallinen opetussuunnitelmatyö oppilaitoksissa. Opetussuunnitelmatyötä tehtiin paikallisesti käytännössä koko koronapandemian ajan ja ne tulivat voimaan 1.8.2021 samanaikaisesti oppivelvollisuuden laajentamisen kanssa.

²⁹ Hallituksen esitys lukiolaiksi 41/2018
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_41+2018.aspx

³⁰ Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180810#Pidm45237815057792>

Laaja-alainen osaaminen lukiossa

Tavoitteina

- ▶ hyvä yleissivistys
- ▶ kestävä tulevaisuuden rakentaminen
- ▶ vahvat jatko-opinto-, työelämä- ja kansainvälisyysvalmiudet

Globaali ja kulttuuriosaaminen

- ▶ Kansainvälisyysvalmiudet ja maailmankansalaisen asenne
- ▶ Suomalaisen, eurooppalaisen ja globaalin kulttuuriperinnön tuntemus sekä kulttuurisen moninaisuuden ymmärtäminen
- ▶ Eettinen toimijuus globaalissa media- ja teknologiamaailmassa

Hyvinvointiosaaminen

- ▶ Kansainvälisyysvalmiudet ja maailmankansalaisen asenne
- ▶ Suomalaisen, eurooppalaisen ja globaalin kulttuuriperinnön tuntemus sekä kulttuurisen moninaisuuden ymmärtäminen
- ▶ Eettinen toimijuus globaalissa media- ja teknologiamaailmassa

Vuorovaiutusosaaminen

- ▶ Tunne- ja empatiataidot
- ▶ Sosiaaliset taidot, yhteistyökyky ja yhdessä oppimisen taidot
- ▶ Kielitietoisuus ja rakentavan viestinnän taito

HYVÄ, TASAPAINOINEN JA SIVISTYNYT IHMINEN

Eettisyys ja ympäristöosaaminen

- ▶ Arvolähtöinen ja eettinen toiminta yhteiseksi hyväksi
- ▶ Luonnonmonimuotoisuuden arvostaminen ja tutkimustietoon perustuva ilmasto-osaaminen
- ▶ Kiertotalouden ymmärtäminen ja kestävä kuluttajuus

Yhteiskunnallinen osaaminen

- ▶ Demokratiataidot, vaikuttaminen turvallisen, oikeudenmukaisen ja kestävä tulevaisuuden puolesta.
- ▶ Osaamisen käyttäminen sekä omaksi että yhteiskunnan hyväksi
- ▶ Uudistumiskyky, työelämävalmiudet ja yrittäjämäinen asenne

Monitieteinen ja luova osaaminen

- ▶ Uteliasuus ja motivaatio oppia sekä etsiä merkityksiä ja yhdistellä asioita uudella tavalla
- ▶ Oppimisen säätely, lähdekritiikki ja jatkuva oppimistaitojen kehittäminen
- ▶ Monilukutaito digijassassa

#LOPS2021

Uusi opetussuunnitelma perustuu lukiolakiin sekä valtioneuvoston asetukseen lukiokoulutuksesta ja sen tarkoitus on konkretisoida lukiouudistuksen ja lukiolain säädösten toteutusta käytännössä. Opetussuunnitelmauudistuksella halutaan lukiolain mukaisesti lisätä lukiokoulutuksen veto-voimaa yleissivistävänä, korkeakouluihin jatko-opintokelpoisuuden antavana koulutusmuotona, vahvistaa koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittaa siirtymistä toisen asteen opinnoista korkea-asteelle. Yksilöllisemmät ja joustavammat opintopolut, niiden vaatima ohjaus ja tuki, oppiainerajat ylittävät opinnot sekä korkeakouluysteistyö ovat uudistuksen keskeisiä keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi.

Lukiokoulutuksen eheyttämiseksi lukion opetussuunnitelman perusteisiin on muotoiltu laaja-alaisen osaamisen osa-alueet, jotka muodostavat kaikkien oppiaineiden yhteiset tavoitteet:

1. Hyvinvointiosaaminen,
2. Vuorovaikutusosaaminen,
3. Monitieteinen ja luova osaaminen,
4. Yhteiskunnallinen osaaminen,
5. Eettisyys ja ympäristöosaaminen sekä
6. Globaali- ja kulttuuriosaaminen.

Eheyttämistä edistää myös opintojen uudellinen rakenne. Pakolliset ja valtakunnalliset valinnaiset opinnot on jäsennellyt lukion opetussuunnitelman perusteisiin 1–3 opintopisteen moduuleiksi, joista paikallisesti rakennetaan joko oppiaineiden omia tai yhteisiä opintojaksoja. Nämä entisten kurssien sijaan laadittavat opintojaksot voivat olla laajuudeltaan ja muodoltaan erilaisia. Opinnot arvioidaan opintojaksoittain.

2.4 Työolot ovat heikentyneet

OAJ:N VUONNA 2021 toteuttaman opetusalan työolobarometrin³¹ mukaan koko-aikaisten opettajien keskimääräinen työaika ylitti edelleen palkansaajien normaalin työviikon, ja työviikko jatkui myös viikonloppuisin. Vastaajista 60 prosenttia koki, että töitä on liikaa erittäin tai melko usein. Lukion opettajista 67 prosenttia koki työn määrän kasvaneen melko usein tai erittäin usein, mikä on kaikkien vastaajien

keskiarvoa (60 %) enemmän. Vain 30 prosenttia kaikista vastanneista koki voivansa vaikuttaa työmääräänsä koskevaan päätöksentekoon. Työnilo oli laskenut edellisistä mittauskerroista. Vuonna 2021 oli 69 prosenttia nykyiseen työhönsä tyytyväisiä erittäin tai melko usein, mikä tarkoittaa neljän prosenttiyksikön laskua vuoteen 2019 verrattuna.

Samalla työstressin määrä oli edelleen kasvanut erityisesti nuoremmista ikäryhmissä. Lähes puolet, 46 prosenttia 30-vuotiaista tai nuoremmista vastaajista, koki työstressiä erittäin tai melko usein. Nousua vuoteen 2019 verrattuna oli 2 prosenttiyksikköä. Nuorimmat vastaajat kokivat kaikista vastaajaikäluokista työstressiä useimmiten. Lukion vastaajien kokemana työstressin määrä on kaikkien vastaajien keskiarvoa (kokee melko usein tai erittäin usein 42 % vuonna 2021) korkeampi.

2.5 Lukiokoulutuksen uudistukset toteutettiin koronan haastaessa hyvinvointia

KORONAEPIDEMIAN VUOKSI lähes koko koulutusjärjestelmä, lukiokoulutus mukaan lukien, siirtyi nopeasti etäopetukseen. Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutuksia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen eri koulutusasteilla selvittäneessä Karvin arvioinnissa³² tuotiin esille koronaepidemian vaikutusten moninaisuus. Yhtäältä opetuksen ja ohjauksen menetelmiä on kehitetty kaikilla kouluasteilla, mutta toisaalta oppimisen tuki ei ole ollut riittävää eikä kaikilla oppijoilla ole ollut tarvittavia edellytyksiä etäoppimiseen. Merkittävällä osalla oppijoista on ollut poikkeus tilanteen aikana opintoihin liittyvää kuormitusta ja opiskelun valmiuksiin liittyvää osaamattomuutta. Lukio-opiskelijoista 16 prosenttia koki, ettei heidän opiskelutaitonsa riittäneet poikkeusolojen aikana. Toisaalta osa oppijoista on kokenut etäopiskelun mielekkääksi ja motivoivaksi, mikä osaltaan kertoo koronaepidemian polarisoivista vaikutuksista oppimiseen ja hyvinvointiin.

³¹ OAJ: Opetusalan työolobarometri 2021.

https://www.oaj.fi/contentassets/14b569b3740b404f99026bc901ec75c7/oaj_opetusalan_tyoolobarometri_2021.pdf. Haettu 25.2.2022.

³² Karvi: Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja – Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Tiivistelmät 4:2020.

https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/04/KARVI_TO420.pdf. Haettu 31.1.2022.

Lukiokoulutuksen rehtorit sekä opetus- ja ohjaushenkilöstö toivat esille tarpeen yleisen, tehostetun ja erityisen tuen lisäämisestä, vaikka kolmiportainen tuki ei lukiokoulutuksessa olekaan käytössä. Lisäresurssit yleiseen opetuksen tukeen, tukiopetukseen, tehostettuun tukeen ja erityiseen tukeen koettiin tulevana lukuvuonna (2021–2022) välttämättömiksi. Tuen tarpeen tunnistaminen, oppimisvalmiuksien kehittäminen, erilaisten oppijoiden tarpeiden tunnistaminen ja henkilöstön digitaalisen ja pedagogisen osaamisen kehittäminen ovat keskeisiä tekijöitä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi, mikä on tärkeää myös sujuvien opintopolkujen ja opintojen edistymisen kannalta oppivelvollisuuden laajentamisessa.

Owal Groupin Opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiantosta toteuttaman selvityksen³³ mukaan korona on heikentänyt opetus- ja ohjaushenkilöstön hyvinvointia. Opetus- ja ohjaushenkilöstön vastaajista 81 prosenttia koki työssäjaksamisensa ja hyvinvointinsa olevan heikommalla tasolla koronapandemiaa edeltävään aikaan verrattuna. Hyvinvointinsa ja jaksamisensa arvioi pysyneen samalla tasolla 13 prosenttia vastaajista. Myös koulutuksen järjestäjistä todella suuri osa, 91 prosenttia, arvioi henkilöstön jaksamisen ja hyvinvoinnin olevan heikommalla tasolla kuin ennen koronakriisiä.

Selvityksen perusteella opetus- ja ohjaushenkilöstön työhön käytetty aika on lisääntynyt selvästi normaalioloihin verrattuna. Jopa 90 prosenttia vastaajista arvioi koronajärjestelyiden (syksyllä 2021) lisänneen työhön käytettyä aikaa. Poikkeuksellisten järjestelyiden vuoksi oppituntien ja kokeiden suunnittelu sekä eri opetusmuotojen yhtäaikaisten toteuttaminen ovat aiheuttaneet lisätyötä, kuten myös tehtävien tarkastaminen ja arvioinnin monipuolistuminen. Samalla kuormitusta lisää vaikeudet erottaa työ ja vapaa-aika toisistaan, opettajan ja opiskelijan välisen vuorovaikutuksen, palautteen antamisen, osaamisen arvioinnin ja opiskelijan hyvinvoinnin tukemisen vaikeutuminen.

Vaikka koulutuksen järjestäjä on osaltaan tukenut henkilöstön hyvinvointia ja jaksamista esimerkiksi yhteisöllisellä toiminnalla kuten keskustelutilaisuuksilla, tarjoamalla

tukea ja työnohjausta etäopetuksen toteuttamiseen, tarjoamalla informaatiota ja järjestämällä työtehtäviä uudelleen, suurin osa vastaajista (33 %) koki, ettei koulutuksen järjestäjä ole tukenut henkilöstön hyvinvointia tai jaksamista millään tavalla.

Lukiobarometrissa³⁴ tunnistettiin kolme erilaista opiskeluyhyvinvoinnin ryhmää. Innostuneita oli noin 38 prosenttia lukiolaisista, innostuneita mutta riittämättömyyden tunteita kokevia noin 29 prosenttia ja kuormittuneita jopa 34 prosenttia lukiolaisista. Lukiossa uupumisen on havaittu johtavan ammatillisten pyrkimysten laskuun ja välivuosiin toisen asteen ja korkeakoulutuksen välillä. Opiskelijoiden innostuneisuus ja uupumuksen ehkäisy ovat siten tärkeässä asemassa saumattoman koulupolun varmistamisessa.

Kouluterveyskyselyn³⁵ mukaan nuorten ahdistuneisuus lisääntyi vuonna 2021 merkittävästi vuoteen 2019 verrattuna. Lukiolaistytöistä noin 30 prosenttia raportoi kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta keväällä 2021, mikä on noin 10 prosenttiyksikön nousu vuoden 2019 mittaukseen verrattuna. Lukiolaispoikien vastaava osuus oli 2021 kahdeksan prosenttia, mikä tarkoittaa parin prosenttiyksikön nousua vuoden 2019 tasoon.

Opiskelijoiden hyvinvointia ja jaksamista voi kuitenkin tukea pedagogiikalla myös etäopetuksessa. Kompetenssin, eli pystyvyyden ja oman toiminnan vaikuttavuuden omassa oppimisessa on tutkimuksessa todettu olevan yhteydessä myönteisiin emootioihin ja sisäiseen oppimismotivaatioon. Myös koettu yhteenkuuluvuus ja autonomia ovat yhteydessä hyvinvointiin ja oppimismotivaatioon. Sisäinen motivaatio oli yhteydessä opintoihin sitoutumiseen. Koettu kompetenssi oli yhteydessä sinnikkyteen opintoihin liittyen. Tutkimuksen perusteella epäopiskelussa erityisen tärkeää on mahdollisuus kokea onnistumisen kokemuksia, räätelöidä opiskelua yksilöllisesti vastaamaan oppijan tarpeita ja tarjota tarpeeksi mahdollisuuksia kokea yhteenkuuluvuutta oppijayhteisöön sekä saada palautetta ja ohjausta. Opettajat ovat kokeneet näiden toteuttamisen vaikeutuneen korona-aikana.

³³ Owl Group 2021: Selvitys koronan vaikutuksista toisen asteen koulutukseen. https://owalgroup.com/wp-content/uploads/2021/03/Koronan-vaikutukset-toisen-asteen-koulutukseen_1603.pdf. Haettu 16.3.2022.

³⁴ Lukiobarometri 2019 <https://www.otus.fi/julkaisu/lukiolaisbarometri-2019/> Haettu 25.4.2022

³⁵ THL: Pandemia ja nuorten mielenterveys – Kouluterveyskysely 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 55/2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143129/URN_ISBN_978-952-343-738-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Haettu 3.2.2022.

3. OAJ:n lukiokyselyn tulokset

Kyselyyn vastanneet

Opetusalan ammattijärjestö OAJ toteutti alkuvuodesta 2022 lukion opettajille kyselyn, jossa selvitettiin oppivelvollisuuden laajentamista ja muita lukiota koskevia ajankohtaisia asioita. Vastaava kysely toteutettiin samaan aikaan myös peruskoulun, ammatillisen koulutuksen ja esihenkilöiden osalta. OAJ:n jäsenistölle suunnattuun lukiokyselyyn vastasi 1044 opettajaa. Vastauksista 39 prosenttia saatiin jäsenrekisteristä poimitun satunnaisotannan kautta (n = 406), loput 61 prosenttia vastauksista (n = 638) kerättiin avoimen linkin kautta. Vastaajien keski-ikä oli lähemmäs 50 vuotta (kh = 9,1), ja työkokemusta heillä oli opettajana keskimäärin reilu 20 vuotta (kh = 8,9). Vastaajista 91 prosenttia oli suomenkielisiä ja loput ruotsinkielisiä.

Suurin osa (99 %) vastaajista ovat kelpoisia lukion opettajia. Kyselyyn vastanneista suurin osa opettaa lukiossa (86 %), lukiossa ja peruskoulussa (14 %) tai aikuislukiossa (4 %).

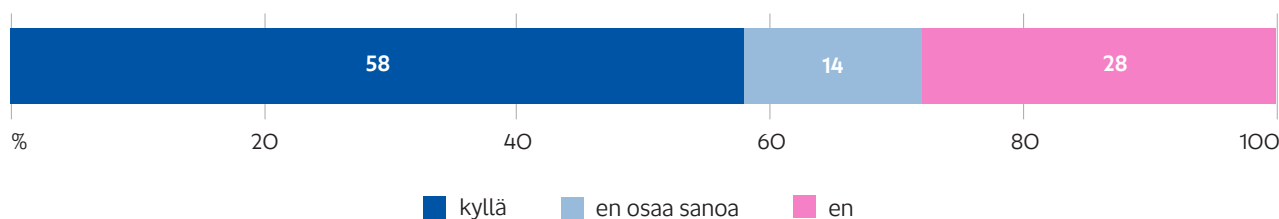
Suhteellisesti suurin yksittäinen opetettava aine vastaajien keskuudessa on kielten opettajat, joita oli vastaajista noin kolmannes (32 %). Reaaliaineiden opettajat muodostavat vastaajista 28 prosenttia, ja matemaattisten sekä kielten opettajien osuus ovat kumpikin 16 prosenttia. Opinto-

ohjaajien sekä taito- ja taidenaineiden opettajat muodostavat kukin 6 prosenttia vastaajista, ja erityisopettajia on vastaajissa 2 prosenttia.

Vastaajat olivat tyypillisesti vakinaisessa, eli toistaiseksi voimassa olevassa virassa tai työsuhteessa (93 %). Määräaikaisessa virka- tai työsuhteessa oli 6 prosenttia vastaajista. Kunta (90 %) tai kuntayhtymä (3 %) oli yleisin työnantaja, kun taas yksityisen tahon ylläpitämässä lukiossa työskenteli 6 prosenttia vastaajista.

3.1 Oppivelvollisuuden laajentaminen jakaa vastaajien mielipiteitä

SUURIN OSA vastaajista (58 %) kokee saaneensa työnantajaltaan riittävästi tietoa oppivelvollisuuden laajentamisesta ja opiskelun maksuttomuudesta sekä sen tuomista muutoksista. Kuitenkin lähes kolmasosa (28 %) vastaajista ei koe olevansa tarpeeksi informoitu oppivelvollisuusuudistuksesta, ja 14 prosenttia vastaajista ei osannut sanoa. Oppivelvollisuusuudistuksesta tiedottamista tulee parantaa oppilaitoksissa etenkin, kun uudistus koskee merkittäväällä tavalla lukiokoulutusta. Mitä vähemmän vastaaja koki saaneensa tietoa uudistuksesta, sitä kielteisempi hänen asennoitumisensa uudistusta kohtaan oli.

Kaavio 2. Koetko saaneesi riittävästi tietoa oppivelvollisuuden laajentamisesta ja opiskelun maksuttomuudesta

OAJ:n muita koulutusasteita koskeissa oppivelvollisuuskyselyissä vastaajat kokivat informaation riittävyyden melko samalla tavalla. Peruskoulukyselyn tulosten mukaan opetushenkilöstöstä (erityisopettajat, aineenopettajat ja oppilaanohjaajat) kolmasosa (30 %) ei kokenut saaneensa riittävästi informaatiota ja reilu kolmasosa (37 %) puolestaan oli samaa mieltä siitä, että oli saanut tarpeeksi informaatiota. Ammatillisen koulutuksen opetus- ja ohjaushenkilöstöstä tietoa koki saaneensa riittävästi reilu puolet (57 %) ja riittämättömästi reilu neljäsosa (29 %). Lukion ja ammatillisen koulutuksen esihenkilöistä myös reilu puolet (56 %) koki informaation riittäväksi esimiestyönsä tueksi ja kolmannes (33 %) riittämättömäksi. Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen henkilöstöä koskevassa kyselyssä sekä esihenkilökyselyn perusopetuksen vastauksissa ilmenee, että vähemmän informaatiota uudistuksesta saaneet suhtautuvat uudistukseen kielteisemmin kuin enemmän informaatiota saaneet.

Oppivelvollisuuden laajentamista tervetulleena uudistuksena piti 29 prosenttia vastaajista. Neljäsosa (25 %) ei ollut samaa eikä eri mieltä. Suurin osa vastaajista (56 %) ei pitänyt uudistusta tervetulleena. Asennoituminen oppivelvollisuuden laajentamiseen oli selvästi yhteydessä informaation saamisen lisäksi neljään laajaan kokonaisuuteen, joita olivat:

- 1.** Työmäärän kasvu ja kuormitus
- 2.** Asennoituminen oppimateriaaleihin, digitalisaatioon ja opetusmuotoon
- 3.** Näkemykset lukiouudistuksen tavoitteiden toteutumisesta sekä
- 4.** Havainnot opetettavista opiskelijoista.

Aiempaa suurempi kuormituksen kokeminen ja työmäärän kasvu olivat yhteydessä kielteisempään näkemykseen oppivelvollisuus uudistuksesta. Vastaajat, jotka kokivat ryhmänohjaajan tehtävänkuvan vaativuuden ja työajan tarpeen kasvaneen, ohjausta koskevien uusien normien kasvattaneen työajan tarvetta aineenopettajan työssä, yhteydenpidon huoltajiin ja opiskelijoihin kasvaneen sekä opiskelijoiden poissaolojen kirjaamiseen liittyvän työn lisääntyneen kokivat oppivelvollisuus uudistuksen keskimääräistä kielteisemmin. Uudistuksen tuomat resursoimattomat työtehtävät ja kokemus opinto-ohjauksen tehtävien siirtymisestä muille kuin opinto-ohjaajille selittivät kielteistä asennoi-

tumista uudistukseen. Myös kokemus siitä, onko opetushenkilöstö saanut riittävästi koulutusta lukiolain uudistusta (2018) ja oppivelvollisuus uudistusta koskien, ovat yhteydessä kokemukseen kuormituksen kasvusta, mikä puolestaan selittää vastaajan asennoitumista oppivelvollisuuden laajentamiseen.

Kokemus oppimateriaalien laadun heikentymisestä ja tyytymättömyys vastaajan käytössä oleviin materiaaleihin osaltaan selittävät kielteisyyttä oppivelvollisuus uudistusta kohtaan. Tätä selittää myös asennoituminen digitaalisiin materiaaleihin. Näkemys digitaalisten materiaalien sopimattomuudesta kaikille, kokemus digitaalisten materiaalien huonosta toimivuudesta ja siitä, että digitaaliset materiaalit on hankittu vastaajan oppilaitokseen kustannussyistä, ovat kaikki yhteydessä keskimääräistä negatiivisempaan asennoitumiseen oppivelvollisuus uudistusta kohtaan. Samoin lähiopetuksen suosiminen suhteessa muihin opetusmuotoihin selittää asennoitumista.

Vastaajan kokemus lukiouudistuksen toteutumisesta liittyy sekin asennoitumiseen oppivelvollisuuden laajentamista kohtaan. Mikäli vastaaja koki, että lukiouudistuksen tavoitteista opetus suunnitelman yleisen osan uudistusten vaikuttavuus ja oikeasuuntaisuus, lukio-opintojen eheyttäminen sekä opiskelijoiden hyvinvoinnin vahvistaminen ja kuormituksen vähentäminen, laaja-alaisen osaamiskokonaisuuksien toteutuminen ovat suhteellisen huonosti toteutuneita tavoitteita lukiokoulutuksessa, hän myös koki oppivelvollisuus uudistuksen keskimääräistä kielteisemmin. Lisäksi kokemus erityisopetuksen epäonnistuneesta tuomisesta oppilaitoksen rakenteisiin selitti negatiivista asennoitumista.

Vastaajat ovat myös huomanneet muutoksia opettamisensa syksyllä 2021 aloittaneissa opiskelijoissa. Se, mistä muutos johtuu, ei käy ilmi kyselyssä, mutta on oletettavaa, että korona-ajan poikkeukselliset olot osaltaan ovat vaikuttaneet asiaan. Vastanneista lukion opettajista 42 prosenttia on sitä mieltä, että opiskelijat aiheuttavat aiempaa enemmän käytöshäiriöitä kuin alle 18-vuotiaat opiskelijat vuosittain. Opiskelijoiden motivaatio on vuoden takaiseen verrattuna heikompi 48 prosentin mukaan. Yli puolet vastaajista, 65 prosenttia, ilmoitti opiskelijoiden tarvitsevan aiempaa enemmän erityisopettajan tukea. Nämä havainnot olivat yhteydessä vastaajan kielteisyyteen oppivelvollisuus uudis-

tusta kohtaan siten, että jos vastaaja koki käytöshäiriöiden lisääntyneen, tuen tarpeen kasvaneen ja motivaation heikentyneen, hän asennoitui negatiivisemmin oppivelvollisuuden laajentamista kohtaan. Nämä havainnot ovat myös yhteydessä kuormituksen kasvun kokemiseen.

Koronapandemia osaltaan vaikuttaa vastaajien kokemukseen oppivelvollisuus uudistuksesta ja havaintoihin opiskelijoiden käyttäytymisestä. Korona-aika on lisännyt opetushenkilöstön kuormitusta, ja kuormituksen kasvu on yhteydessä vastaajien asennoitumiseen lukiouudistuksen tavoitteiden toteutumiseen ja oppivelvollisuuden laajentamiseen. Koronan aiheuttamat muutokset opetukseen ja oppilaitostyökentelyyn voivat vaarantaa opetushenkilöstön ja opiskelijoiden autonomian, kompetenssin ja yhteenkuuluvuuden tarpeiden täyttymistä, kun opetusta on ollut pakko nopealla tahdilla siirtää etäyhteyksin toteuttavaksi ja rajoitukset ovat vähentäneet kasvokkaisia kohtaamisia ja vuorovaikutusta. Etäopetus ei sovi kaikille oppijoille yhtä hyvin, ja koronapandemia voi poikkeusjärjestelyjen vuoksi aiheuttaa oppimisvajetta opiskelijoille.

OAJ:n ammatillisen koulutuksen henkilöstölle teettämän oppivelvollisuuskyselyn tulokset olivat melko samanlaiset, mitä tulee vastaajien opiskelijoistaan tekemiin havaintoihin ja niihin tekijöihin, jotka ovat yhteydessä vastaajan asennoitumiseen oppivelvollisuus uudistusta kohtaan. Ammatillisen koulutuksen

vastaajista lähes puolet (44 %) oli havainnut käytöshäiriöiden lisääntyneen, puolet oli havainnut opiskelijoiden motivoituneisuuden laskua ja jopa 60 prosenttia ilmoitti opettamiensa opiskelijoiden tarvitsevan aiempaa enemmän erityisopettajan tukea vuoden takaiseen (2021) verrattuna. Toisin kuin lukioiden ja ammatillisen koulutuksen esihenkilöillä, ammatillisen koulutuksen henkilöstöllä näiden havaintojen lisääntyminen oli selvässä yhteydessä kielteisyyteen oppivelvollisuuden laajentamista kohtaan.

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijoista tehtyjen havaintojen lisäksi vastaajan suhtautumista oppivelvollisuus uudistukseen selitti myös työn aiheuttama kuormitus ja kokemus uudistuksen toteuttamisesta. Lisäksi etenkin se, miten hyvin vastaaja oli kokenut saaneensa informaatiota ja miten onnistuneesti opettajien kuuleminen oppimateriaalihankinnoissa oli toteutunut ja oliko materiaalien laatu heikentynyt, vaikutti mielipiteeseen uudistuksesta. Myös oppilaitoksen toimintaan ja aiempiin uudistuksiin suhtautuminen selitti suhtautumista. Esimerkiksi kokemus siitä, että jatkuva haku ei toimi kunnolla ja yksilölliset opintopolut eivät toteudu yhtä hyvin, olivat yhteydessä kielteiseen asennoitumiseen ammatillisilla opettajilla. Kokemus resurssien riittämättömyydestä selitti asennoitumista. Jos vastaaja esimerkiksi koki, etteivät resurssit riitä opetuksen suunnitteluun

- ▶ Kielteistä asennoitumista oppivelvollisuus uudistukseen selittää kokemus riittämättömästä informaation saamisesta uudistukseen liittyen, työmäärän kasvu ja kuormitus, asennoituminen uusiin oppimateriaaleihin, näkemys digitalisaatiosta ja opetustavoista, näkemykset lukiouudistuksen toteutumisesta sekä havainnot opetettavista opiskelijoista
- ▶ Perusopetuksen tuottamien tietojen ja taitojen merkitys sekä riittävä resursointi korostuvat oppivelvollisuuden laajentamisen tavoitteiden saavuttamisessa – koko koulupolun uudistaminen on tärkeää, jotta esimerkiksi oppimisen tuki saadaan riittävälle tasolle

ja toteutukseen sekä tavoiteosaamisen saavuttamiseen, hän oli keskimäärin kielteisempi uudistusta kohtaan. Myös esihenkilöillä kokemus resurssien riittämättömyydestä oli selvässä yhteydessä kielteiseen asennoitumiseen.

3.2 Oppilaitosverkko on muutoksessa – yhteistyötä oppilaitosten välillä tarvitaan

SUURIN OSA VASTAAJISTA (83 %) arvioi, että oppilaitoksen toiminta jatkunee lähivuosina entiseen tapaan. Alle kymmenesosa (7 %) ilmoitti, että heidän lukionsa luultavasti tulee yhdistymään toisen oppilaitoksen kanssa. Vajaan parinkymmenen vastaajan lukio oli lakkautusuhan alla.

Vastaajista suhtautui melko neutraalisti (38 %) tai myönteisesti (26 %) yhteistyön lisäämiseen ammatillisen koulutuksen kanssa. Kielteisesti yhteistyön lisäämiseen suhtautui 36 prosenttia vastaajista. Myönteisimpiä yhteistyön lisäämistä kohtaan olivat erityisopettajat, taito- ja taideaineiden opettajat sekä opinto-ohjaajat.

Perusopetuksen oppilaat eivät voi enemmistön vastaajien (53 %) mukaan suorittaa lukio-opintoja vastaajan lukiossa. Noin kolmasosa (27 %) ei osannut sanoa, ja viidesosan (20 %) mukaan oppilaat voivat suorittaa lukio-opintoja. Pienempien lukioiden vastaajat ilmoittivat useammin kuin suurempien lukioiden vastaajat, että perusopetuksen oppilaat eivät voi suorittaa lukio-opintoja vastaajan lukiossa.

Lukioiden väliseen yhteistyöhön vastaajat suhtautuivat erittäin myönteisesti (63 %). Alle kolmasosa (27 %) suhtautui neutraalisti ja kielteisesti suhtautui vain kymmenesosa.

- ▶ Oppilaitosyhteistyön lisäämiseen suhtaudutaan yleisesti positiivisesti

3.3 Erityisopetusta tulee edelleen vahvistaa

YLI PUOLET (53 %) vastaajista raportoi, että erityisopetusresurssia on lisätty oppilaitoksessa lukiolain (2019) tultua voimaan. Neljännes vastaajista ei osaa sanoa (25 %), ja noin viidesosassa (22 %) vastaajien oppilaitoksissa resurssia ei ole lisätty. Erityisopetusresurssia käytetään etenkin erilaisien seulojen ja osaamiskartoitusten toteuttamiseen sekä lausuntojen laatimiseen (75 %) ja vähemmässä määrin tukiopetukseen (15 %). Erityisopetusresurssia on lisätty hieman vähemmän isommissa, yli 100 000 asukkaan kunnissa (48 %) kuin pienemmissä (2000–5000 asukasta) kunnissa (62 %). Yleisesti ottaen isompien kuntien (enemmän kuin 20 000 asukasta) oppilaitosten erityisopettajaresurssin lisäys on keskiarvon tuntumassa (on lisätty: 53 %) tai sitä alempana, kun taas sitä pienemmissä kunnissa lisäys on ollut keskiarvoa suurempaa.

Erityisopetuksen saatavuus on vastaajien mukaan heikko. Noin kolmasosan vastaajien (31 %) mukaan opiskelijat tar-

vittaessa saavat riittävästi erityisopetusta. Samansuuruisen osuus vastaajista (29 %) antaa kielteisen vastauksen. 40 prosenttia vastaajista puolestaan ei osaa sanoa. Luvut ovat erityisen huolestuttavia siksi, että vastaajista isoin osa, 65 prosenttia, ilmoitti opettamiensa oppivelvollisten tarvitsevan aiempaa enemmän erityisopettajan tukea vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna.

Neljännes vastaajista (25 %) on sitä mieltä, että erityisopetus ei ole tuotu oppilaitoksen rakenteisiin onnistuneesti. Vajaa puolet vastaajista (48 %) pitää erityisopetuksen tuomista onnistuneena ja reilu neljäsosa (27 %) ei osaa sanoa.

Oppimisen tuki kaipaa selvästi kuntoon laittamista. Vastaajista 26 prosenttia piti neljän tärkeimmän tulevaisuuden tavoitteen joukossa sitä, että opiskelijan oikeudesta tukiopetukseen säädetään samaan tapaan kuin perusopetuksessa ja että sen antaminen rahoitetaan osana lukiokoulutuksen perusrahoitusta.

Kaavio 3. Opettamani opiskelijat saavat erityisopetusta silloin kun sitä tarvitsevat

Erityisopetuksen rakenteisiin tuontiin liittyvään kysymykseen tuli 109 täydentävää avovastausta, jotka liittyivät pääosin erityisopetuksen puutteelliseen resursointiin (44 mainintaa) ja että erityisopettajan aika eri riittää tosiasialliseen erityisopetuksen antamiseen. Avovastausten mukaan erityisopettajan työaika kuluu pääsääntöisesti lausuntojen ja lukiseulojen laatimiseen, mutta erityisopettajaa tarvittaisiin varsinkin opiskelu- ja lukutekniikassa opettamiseen, aineenopettajien tueksi erityispedagogisen osaamisen vahvistamisessa sekä samanaikaisopetukseen. Vastauksissa todettiin myös erityisopetuksen tuonnin oppilaitoksen rakenteisiin olevan vielä keskeneräistä ja vasta muotoutumassa.

Avovastausten mukaan lukiossa tarvitaan tukiovetusta, jonka tarve on vain korostunut koronapandemian aiheuttaman oppimisvajeen seurauksena. Vastausten mukaan tukiovetusta tarvittaisiin varsinkin aineenopettajan antamana, sillä lukiokoulutuksen eri oppiaineiden oppiainesiltojen substanssiosaamista ei voi erityisopettajalta edellyttää

Yhä useampi erityistä/tehostettua tukea peruskoulussa tarvinnut opiskelija opiskelee lukiossa, jolloin resurssi on opiskelijoiden tuen tarpeisiin nähden riittämätön. Riittämättömyyttä luo myös se, ettei erityisopettajana minulla ole lukion aineopetuksen pätevyksiä ja suoranaishelle aineen erityisopetukselle olisi tarvetta. Kun osaamista ei kuitenkaan lukiotasoisesti itsellä ymmärrettävistä syistä ole (ei koulutusta) luo tilanne riittämättömyyttä, kun oma työnkuva rajallinen.

- ▶ Erityisopetusresurssia on lisätty lukiolain (2019) tultua voimaan noin puolessa vastaajien oppilaitoksia
- ▶ Erityisopetusresurssi kohdentuu lähinnä erilaisiin seuloihin, osaamiskartoituksiin ja lausuntojen laatimiseen
- ▶ Erityisopetuksen saatavuudessa paljon parannettavaa, opiskelijoiden tuen tarve on vastaajien mukaan kasvanut
- ▶ Opiskelijan oikeudesta tukiovetukseen tulee säätää laissa samaan kuin perusopetuksessa

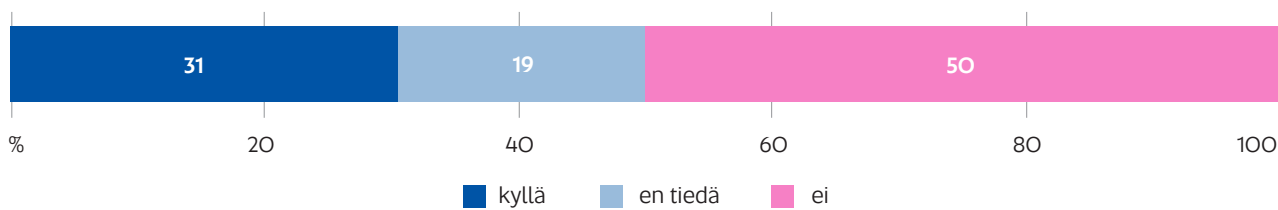

3.4. Opinto-ohjausta lisättiin säädöksissä, mutta ei oppilaitoksissa

OPPIVELVOLLISUUDEN LAAJENTAMISEN ja lukiolain uudistuksen (2018) myötä opiskelijalla on oikeus henkilökohtaiseen opinto-ohjaukseen ja opintojen päätyttyä myös jälkiohjaukseen tilanteessa, jossa opiskelija ei ole saanut jatko-opintopaikkaa. Tämä ei kovin yleisesti näy opinto-ohjaajien määrän lisäämisellä oppilaitoksissa. Puolet vastaajista ilmoitti, ettei opinto-ohjaajien määrää ollut lisätty, vaikka ohjauk-

sen velvoitteita on oleellisesti lisätty. Noin kolmasosa vastaajista (31 %) raportoi määrän kasvaneen, ja viidesosa vastaajista (19 %) ei osannut sanoa.

Keskimäärin opinto-ohjaajien määrä oli kasvanut oppilaitoksessa reilun yhden opinto-ohjaajan verran. Mitä suurempi vastaajan lukio tai kunta oli, sitä enemmän opinto-ohjaajien määrää oli lisätty. Suurissa, yli 500 opiskelijan lukioissa määrä on kasvanut noin 1,3 opinto-ohjaajan verran. Pienissä, alle sadan opiskelijan lukioissa määrä on kasvanut noin 0,7 opinto-ohjaajalla. Suurten lukioiden kohdalla määrän lisäyksessä on myös enemmän hajontaa ($kh = 1,1$) kuin pienten lukioiden kohdalla ($kh = 0,3$).

Kaavio 4. Lukiossani on lisätty opinto-ohjaajien määrää

3.4.1 Ohjaustarpeen koetaan lisänneen työn vaativuutta ja työaikatarvetta

UUDET OHJAUSTA koskevat normit ovat vastaajien mukaan muuttaneet aineenopettajien työmäärää. Suurin osa vastaajista, 65 prosenttia, raportoi ohjauksen lisänneen työmäärää merkittävästi tai jonkin verran. Yhdenkään vastaajan mukaan työmäärä ei ole vähentynyt. Työmäärän kasvu näkyy etenkin isoimmissa lukioissa. Työmäärä on lisääntynyt merkittävästi pienimmissä lukioissa (enintään 100 opiskelijaa) 7 prosenttia ja isoissa lukioissa (enemmän kuin 500 opiskelijaa) 19 prosenttia. Oppivelvollisuuden myötä yhteydenpito oppivelvollisen huoltajiin on myös selvästi lisääntynyt. Vastaajista yli puolet (51 %) kokee yhteydenpidon lisääntyneen ja alle puolet (48 %) vastaajista ei muutosta tapahtuneen.

Ryhmänohjaajan tehtävänkuvaa on muuttunut lukiouudistuksen ja oppivelvollisuuden laajentamisen myötä vaati-

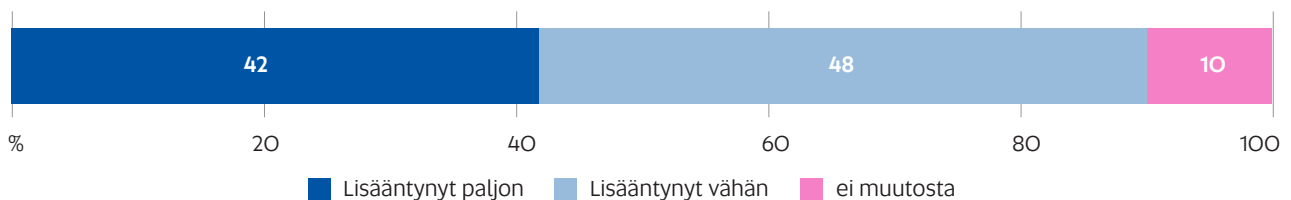
vammaksi. Jopa 88 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että tehtävänkuvaa on muuttunut vaativammaksi tai hiukan vaativammaksi. Vain 12 prosenttia vastaajista raportoi, ettei muutosta ole tapahtunut.

Ryhmänohjaajan työn vaativuutta lisää vastaajien mukaan eniten opiskelijan poissaolojen seurantaan ja niiden kirjaimiseen tai ilmoittamiseen liittyvä työ (mainitsi 70 % vastaajista). Ryhmänohjaajan työn vaativuutta lisää myös opiskeluhuoltoon liittyvä työ (66 %), opiskelijoiden yksilöllisempi ohjaaminen (65 %), opiskelijoiden oppimisen tukeen liittyvä työ (58 %), kodin ja koulun välinen yhteistyö (40 %) sekä oppimateriaalien jakoon ja hallintaan liittyvä työ (35 %).

Ryhmänohjaajan tehtävän edellyttämä työaikatarve on lisääntynyt lähes kaikilla (90 %) vastaajilla. Kymmenesosa vastaajista ilmoitti, ettei muutosta ole tapahtunut. Opiskelijamäärältään suuremmissa lukioissa työajan tarve on kasvanut keskimäärin enemmän kuin pienemmissä.

Työajan tarvetta lisää eniten opiskelijan poissaolojen seurantaan ja niiden kirjaamiseen liittyvä työ (mainitsi 73 % vastaajista). Opiskeluhooltoon liittyvä työ (69 %), opiskelijoiden yksilöllisempi ohjaaminen (61 %) ja opiskelijoiden oppimisen tukeen liittyvä työ (53 %) lisäävät työajan tarvetta yli puolella vastanneista. Kodin ja koulun välisen yhteistyön mainitsi 41 prosenttia vastaajista, ja oppimateriaalien jakoon ja hallintaan liittyvän työn mainitsi 26 prosenttia.

Lukiolain (2018) uudistuksessa opiskelijan oikeutta ohjauksen saamiseen vahvistettiin. Lukio-opiskelijalla on oikeus saada säännöllisesti tarpeidensa mukaista henkilökohtaista ja muuta opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumiseen liittyvää ohjausta. Rahoitusta koulutuksen järjestäjille uusien ohjausvelvoitteiden johdosta kohdennettiin yhteensä 5,34 miljoonaa euroa.³⁶ Kyselyn tulosten valossa lisärahoitus ei kuitenkaan näy opinto-ohjaajien määrän lisäämisessä.

Kaavio 5. Ryhmänohjaajan tehtävän edellyttämän työajan tarve on

- ▶ Oppivelvollisuusudistuksen ja lukiouudistuksen tuomasta opiskelijan oikeudesta henkilökohtaiseen ja jälkiopinto-ohjaukseen huolimatta opinto-ohjaajia ei ole juurikaan lisätty lukioihin
- ▶ Uusin ohjausvelvoitteisiin kohdennettu lisärahoitus ei näy opinto-ohjaajien määrän lisäämisessä, rahoitus ei siis ole kohdentunut tarkoitettuihin
- ▶ Uudet ohjausta koskevat normit ovat lisänneet aineenopettajien työmäärää, ja ryhmänohjaajan työnkuva on muuttunut vaativammaksi

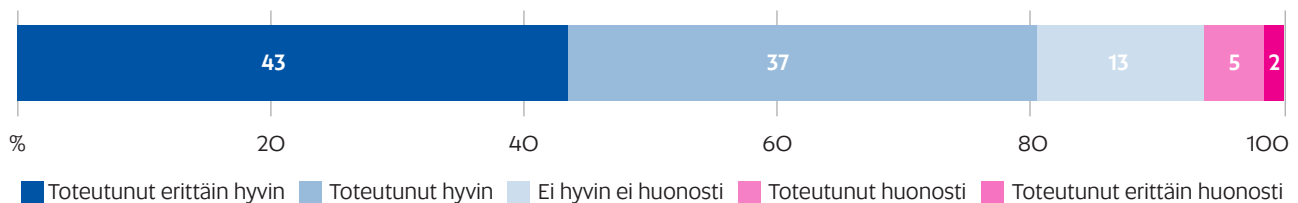
³⁶ HE 41/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lukiolaiksi sekä laeiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain ja opetus- ja kulttuuritoimen rajoituksesta annetun lain muuttamisesta.

3.5 Oppimateriaalit ja opiskeluvälineet pääosin opettajien toivomusten mukaisia

OPIKELIJALLE MAKSUTTOMAN oppimateriaalin hankintavelvoite siirtyi oppivelvollisuusudistuksen myötä koulutuksen järjestäjälle. Laissa oppivelvollisuudesta säädettiin erikseen opetushenkilöstön kuulemisveloitteesta oppimateriaalien hankinnassa. Opettajien kuuleminen oppimateriaalien hankintamenettelyissä on toteutunut vastaajien

mukaan hyvin. Vastaajista 80 prosenttia ilmoitti, että kuuleminen on toteutunut joko erittäin hyvin tai hyvin. Ainoastaan seitsemän prosenttia vastaajista kokee kuulemisen toteutuneen huonosti tai erittäin huonosti.

Oppimateriaaleja koskevia huomioita kuvattiin avovastauksissa varsin laajasti (359 vastausta). Vastanneet nostivat esiin pedagogisesti laadukkaan materiaalin merkityksen opettajan työssä opiskelijan oppimisessa sekä opettajan mahdollisuuden valita opetukseen parhaiten sopivaa materiaalia:

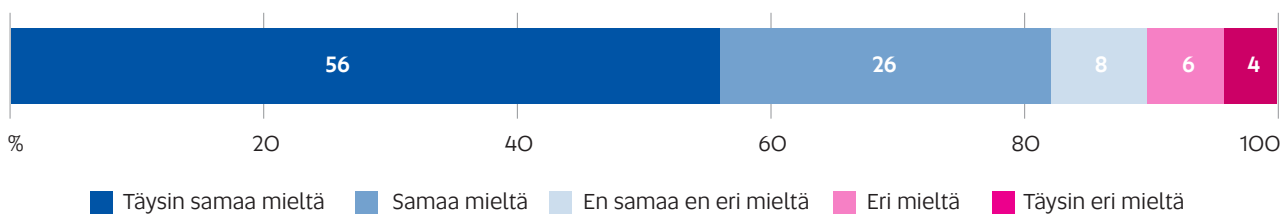
Kaavio 6. Opettajien kuulemisen toteutuminen oppimateriaalien hankintamenettelyssä

Opettajien pedagogista vapautta valita käyttämänsä materiaali on suojeltava. Monessa koulussa/kaupungissa näin ei ole. Oppimateriaali on opettajan tärkeimpiä työvälineitä ja työstä tulee hyvin hankalaa, jos se ei palvele tarkoitusta ja ole mieleinen!

Opettajat ovat myös saaneet valita toivomansa opetusmateriaalin erittäin hyvin. 82 prosenttia vastaajista on samaa mieltä väitteen kanssa, ja kymmenesosa vastaajista kokee, ettei ole saanut valita haluamaansa oppimateriaalia. Isoimmissa, yli 100 000 asukkaan kunnissa vastaajat kokivat saaneensa valita haluamansa opetusmateriaalin (75 %) hieman

keskiarvoa (82 %) harvemmin. Yli puolet vastaajista (56 %) ovat myös tyytyväisiä käytössä oleviin oppimateriaaleihin. Toisaalta opetusmateriaaleihin tyytymättömiä vastaajia on lähes neljäsosa (23 %). Opettajan pedagoginen vapaus on tulosten mukaan pysynyt oppivelvollisuus uudistuksen tultua voimaan hyvällä tolalla.

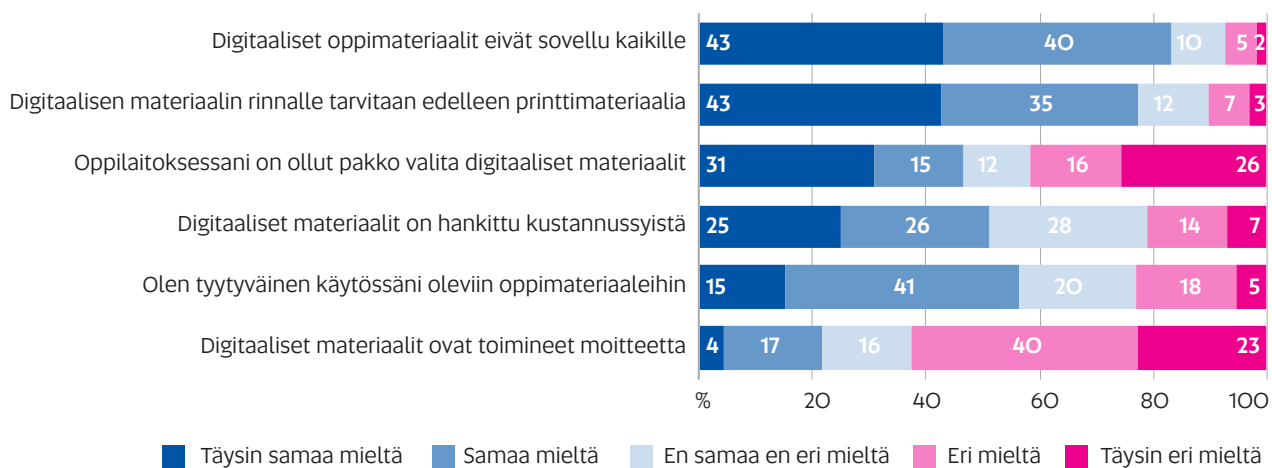

Kaavio 7. Olen saanut valita toivomani opetusmateriaalin.

Vastanneet lukio-opettajat suhtautuvat digitaalisiin oppimateriaaleihin kriittisesti. Jopa 83 prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että digitaaliset oppimateriaalit eivät sovellu kaikille. Ylivoimainen enemmistö vastaajista, 78 prosenttia, kokee printtimateriaalin edelleen tarpeelliseksi digitaalisen materiaalin rinnalle. Digitaalisten materiaalien toimivuudessa on opettajien mielestä toivomisen varaa: vastaajista 63 prosenttia on eri mieltä siitä, että digitaaliset materiaalit ovat toimineet moitteetta.

Lähes puolet vastaajista (46 %) kokee, että heidän oppilaitoksessaan on ollut pakko valita digitaaliset materiaalit. Mitä

isompi vastaajan lukio on, sitä enemmän digitaaliset oppimateriaalit koetaan pakolla valituiksi. Alle sadan opiskelijan lukioissa väitteen kanssa samaa mieltä on 18 prosenttia vastaajista, kun taas yli viidensadan opiskelijan lukioissa samaa mieltä olevia vastaajia jopa 58 prosenttia. Vastaajan lukion koko vaikuttaa myös siihen, koetaanko digitaalisten materiaalien hankinta kustannussyistä johtuvaksi. Pienissä lukioissa yhtä mieltä kustannussyiden vaikutuksesta on 32 prosenttia vastaajista ja eri mieltä olevia on suunnilleen saman verran, 35 prosenttia. Isoissa lukioissa puolestaan 55 prosenttia kokee kustannussyiden vaikuttaneen digitaalisten materiaalien hankintaan ja eri mieltä on vain 18 prosenttia vastaajista.

Kaavio 8. Väittämiä digitaalisista oppimateriaaleista

Digitaaliset oppimateriaalit eivät vastaa opettajien toiveita

SUURESSA MÄÄRÄSSÄ avovastauksia huomioidaan liittyvät nopeassa aikataulussa uuden opetussuunnitelman myötä laaditun digimateriaalin erinäisiin puutteisiin laadussa ja materiaalin käytettävyydessä sekä lisenssi ongelmien selvittämiseen liittyvään työaikatarpeeseen. Ruotsinkielisten opettajien vastauksissa korostuu ruotsinkielisen opetusmateriaalin viiveet sen valmistumisessa. Useissa vastauksissa nostetaan esiin myös digimateriaalin rakenteen ja tehtävyyden opettajalle aiheuttama kuormitus sekä huoli opiskelijan kuormituksesta ja tuen tarpeessa olevien haasteista nopeaan opiskelun digitalisaatioon liittyen:

Materiaalissa opettajan oletetaan ehtivän seuraamaan ryhmän jokaisen opiskelijan etenemistä tehtävä tehtävältä ja mahdollisesti antavan palautetta. Tähän ei aikaa riitä mitenkään edes pienissä ryhmissä. Tehtävissä pitäisi olla enemmän yhdessä tarkastettavia. Myös siitä syystä, että vuorovaikutus opiskelijan ja opettajan välillä on tärkeää. Nykyisillä materiaaleilla se ei onnistu, koska opiskelijat istuvat nenä ruudussa ja sängen nopeasti oppivat olemaan kuulematta opettajaa, jos konetta ei laiteta välillä sivuun.

Digimateriaalit on tehty nopeasti eikä ne ole opiskelijaystävällisiä. Pelkästään digistä opiskelusta on päivät todella puuduttavaa ruudun tuijotusta, jota opiskelijatkin kritisoivat. Opettajalla pitäisi olla mahdollisuus valita digin tai painetun väliltä. Monelle oppimishäiriöiselle digimateriaalista lukeminen on ihan hirvittävän vaikeaa ja vielä, jos kyseinen oppikirja on sillisalaattia eikä ole esim. digitaalista näköiskirjaa materiaaleissa laisinkaan. Näin on hyvin monessa uuden OPS:n oppiaineessa.”

Mängden olika plattformar som studerande ska navigera i under en dag ökar deras stress. De digitala läromedlen på svenska i Finland hinner ofta inte ut i tid eller har brister då de utkommer.

Avovastauksissa on myös digitaaliseen materiaaliin liittyviä positiivisia mainintoja esimerkiksi digimateriaalin tuoman tilasäästön seurauksena:

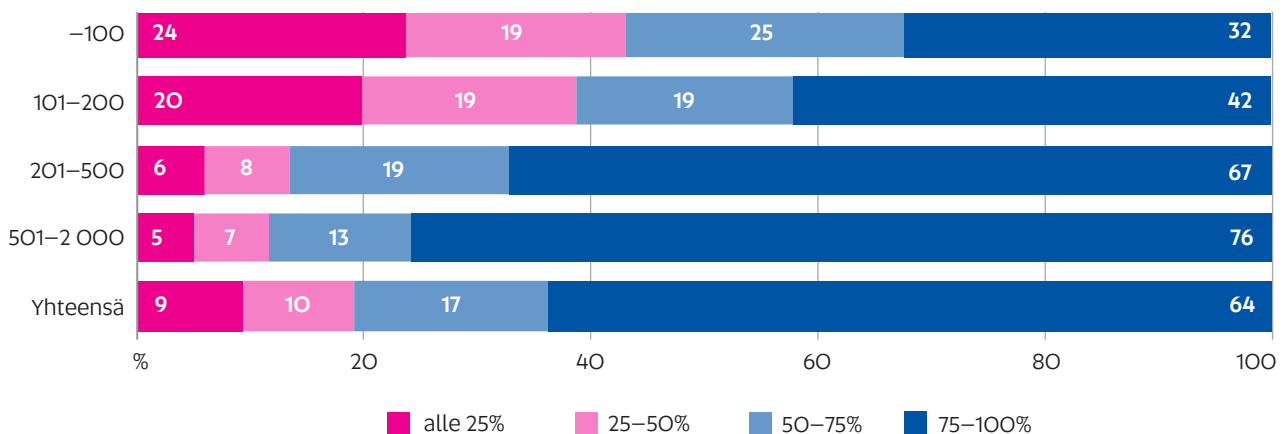

Digimateriaalit ovat nykypäivää. Varastotiloja ei lukioissa juuri ole, joten tästäkin syystä materiaalit on jaettu pelkästään digitaalisina.

Opettajan näkökulmasta digimateriaali on hyvin toimiessaan monipuolinen ja helppokäyttöinen. Opiskelijoiden kannalta mietityttää, painuuko kaikki yhtä hyvin mieleen, kun käsin ei juuri kirjoiteta. Silmiähän tämä jatkuva näytön tuijottaminen myös rasittaa, mutta sitä nykyelämä tuntuu olevan joka tapauksessa.”

Lukioiden kokoeron vaikutus tulee ilmi myös siinä, kuinka suuri osuus oppivelvollisille hankitusta materiaalista on vain digitaalista. Pienissä lukioissa vain digitaalisten oppimateriaalin osuus on vastaajien mukaan 22 prosenttia, kun taas isoissa lukioissa osuus on 70 prosenttia. Digitaalisen ja printtimateriaalin yhdistelmän osuus on pienissä lukioissa 69 prosenttia ja isoissa lukioissa 25 prosenttia. Lukiot ovat oppilasmääränsä perusteella keskenään melko erilaisissa asemissa oppimateriaaleihin liittyen.

Kaavio 9. Arvioi digitaalisen oppimateriaalin osuudesta prosentteina käyttämästäsi oppimateriaalista. Osuudet lukion opiskelijamäärän mukaan

Muutos oppimateriaalien hankintamenettelyssä on tulosten mukaan kasvattanut opettajien työmäärää. Lähes neljäsosa vastaajista (23 %) ilmoitti, että on joutunut laatimaan oppimateriaalia itse enemmän kuin ennen. Suurella osalla vastaajista (73 %) oppivelvollisuus uudistus ei ole tuonut muutosta käytössä olevan opetusmateriaalien laadintaan. Uudistusten koetaan myös heikentäneen käytössä olevan oppimateriaalin laatua. Vastaajista 24 prosenttia raportoi laadun heikenneen merkittävästi tai erittäin merkittävästi. Enemmistö vastaajista (69 %) ei koe laadun muuttuneen. Suuremmissa, yli 20 000 asukkaan kunnissa laadun koettiin heikentyneen hieman useammin kuin sitä pienemmissä kunnissa.

OAJ:n toteuttaman ammatillisen koulutuksen opetus- ja ohjaushenkilöstön oppivelvollisuuskyselyn mukaan ammatillisen koulutuksen vastaajiin verrattuna lukiokoulutuksen henkilöstö koki oppimateriaalin laadun heikentyneen merkittävästi enemmän. Vain kahdeskymmenesosa (6 %) ammatillisen kyselyn vastaajista ilmoitti laadun heikentyneen. Materiaalin laadun koet-

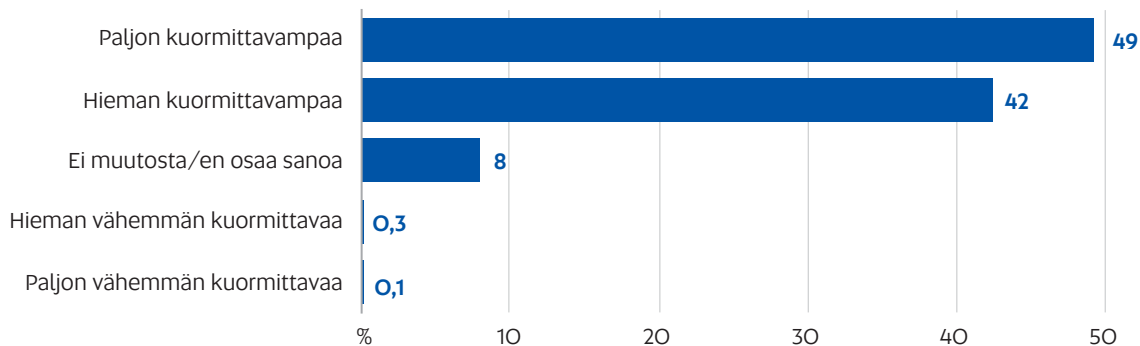
tiin parantuneen useammin ammatillisen koulutuksen vastaajien keskuudessa (13 %) lukion vastaajiin verrattuna (7 %). Toisaalta lukioissa opettajien kuuleminen on toteutunut vastaajien mukaan paremmin (toteutunut hyvin 80 %) ammatilliseen koulutuksen henkilöstöön verrattuna (toteutunut hyvin 65 %). Lukion ja ammatillisen koulutuksen esihenkilöistä noin kymmenesosa (12 %) raportoi uudistuksen heikentäneen oppimateriaalien laatua. Ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä viidesosa ilmoitti joutuneensa tekemään oppimateriaaleja itse aiempaa enemmän, mikä on suunnilleen yhtä paljon lukiokoulutukseen verrattuna.

- ▶ Opettajien kuuleminen oppimateriaalien hankinnoissa toteutunut hyvin ja suurin osa on saanut valita haluamansa materiaalit
- ▶ Digitaalisiin oppimateriaaleihin suhtauduttiin kriittisesti – printtimateriaalille on edelleen tarvetta
- ▶ Osa vastaajista koki, että digitaaliset oppimateriaalit on hankittu oppilaitokseen pakon edessä tai kustannussyistä
- ▶ Neljäsosa vastaajista on joutunut laatimaan oppimateriaalia enemmän kuin aiemmin, ja neljäsosa kokee oppivelvollisuus uudistuksen heikentäneen oppimateriaalien laatua

3.6 Opettajan työn kuormittavuus kasvanut

VASTAAJAT OVAT selvästi kokeneet oman työnsä muuttuneen kuormittavammaksi vuodesta 2019 alkaen, koronapandemiaa lukuun ottamatta. Yhteensä 92 prosenttia vastaajista raportoi työnsä muuttuneen paljon ja hieman kuormittavammaksi. Kahdeksan prosenttia vastaajista ei koe muutosta tapahtuneen. Toisin sanoen kukaan ei kokenut työtään vähemmän kuormittavana.

Kaavio 10. Miten koet työn kuormittavuuden muuttuneen vuodesta 2019 jos koronapandemiaa ei huomioida?

Vastaajia pyydettiin valitsemaan listasta neljä kuormitusta eniten lisäävää syytä. Kuormitusta lisäävät vastaajien mukaan etenkin opiskelijoiden heikommat valmiudet lukio-opiskeluun (vaihtoehdon valitsi 65 % vastaajista), uuden opetussuunnitelman mukaisen opetuksen suunnittelu (60 %), oppituntien ulkopuolisen työn lisääntyminen (54 %) ja opiskelijoiden ohjaustarpeen lisääntyminen (36 %). Myös opetussuunnitelmaan liittyvä työ, oppivelvollisuuteen liittyvät velvoitteet, arviointiin ja ylioppilastutkintoon liittyvä työ sekä opetusryhmien kasvaminen aiheuttavat monelle kuormituksen lisääntymistä. Mitä pienempi kunta, sitä useammin paikallisen opetussuunnitelman laadintaan liittyvä työ koettiin kuormitustekijäksi.

Oppiaineryhmittäin tarkasteltuna kuormitustekijöissä löytyy joitakin eroja. Oppituntien ulkopuolinen työ kuormittaa erityisesti taito- ja taideaineiden opettajia (74 %). Ohjaustarpeen lisääntymisen kokivat kuormittavimpana opinto-ohjaajat (72 %) ja erityisopettajat (61 %). Arviointiin liittyvän työn kuormittavuus rasittaa eniten reaaliaineiden opettajia (38 %). Opinto-ohjaajat kokivat oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvät velvoitteet muita opetushenkilöstöryhmiä kuormittavammiksi. Äidinkielen opettajat kokevat vastaajista eniten ryhmäkokojen kasvusta johtuvaa kuormitusta.

Ryhmäkokojen kasvun kuormitusta lisäävänä tekijänä ilmoittaa 20 prosenttia vastanneista. Ryhmäkokojen kasvaminen kuormittaa etenkin isoimpien kuntien vastaajia. Ryhmäkokojen kasvaminen näkyy tuloksissa myös rahoitusvajeen vaikutuksia arvioitaessa raportin kohdassa 3.13. Ryhmäkojoja opettajaryhmittäin kuluva vuoden opetusryhmien osalta tarkasteltaessa ja vuoden 2018 kyselyn ryhmäkotuloksiin verrattaessa ne eivät kuitenkaan näytä kasvaneen viimeisen neljän vuoden aikana. Nykyistä ryhmäkokoilannetta kuvataan tarkemmin kohdassa ”rahoitusvajeen vaikutukset” (osio 3.13). Tulosten mukaan ryhmäkoot ovat osin jopa pienempiä kuin vuoden 2018 kyselyn tuloksissa. Kokemus ryhmäkokojen kasvamisesta on näin oletettavasti pidemmältä aikaväliltä muodostunut rahoitusvajeen vaikutusten seurauksena.

Eroja löytyy myös lukion koon mukaan. Paikallisten opetussuunnitelmien laatiminen, uuden opetussuunnitelman mukaisen opetuksen suunnittelu ja opiskelijoiden heikommat valmiudet lukio-opiskeluun kuormitti jonkin verran enemmän pieniä kuin suuria lukioita. Suuria lukioita puolestaan kuormitti pieniä lukioita enemmän lukiolain muutoksista johtuvat velvoitteet, oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvät velvoitteet ja opetusryhmien kasvaminen.

Kaavio 11. Kuormitusta lisäävät tekijät, valitse neljä tärkeintä

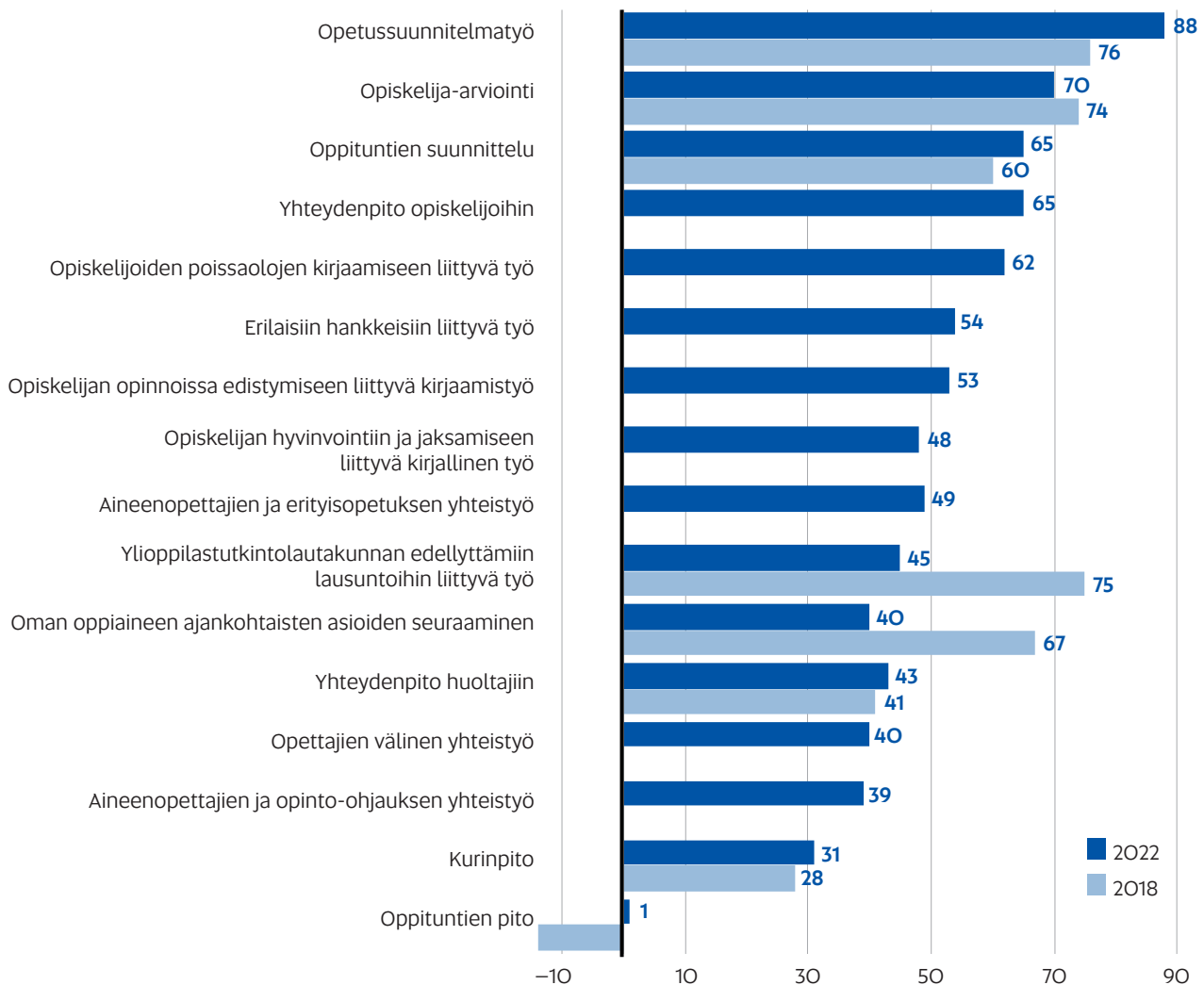
Kyselyn vastausten perusteella opettajien työmäärä on selvästi kasvanut. Opetussuunnitelmatyö on vastaajista lähes 90 prosentin mukaan viime vuosina lisääntynyt. Lukion opetussuunnitelman perusteet ovat uudistuneet viime vuosina tiheään, mikä myös näkyy opettajien työtehtävissä. Opiskelija-arviointi on lisääntynyt paljon tai erittäin paljon, samoin oppituntien suunnittelu, yhteydenpito opiskelijoihin, opiskelijoiden poissaolojen kirjaamiseen liittyvä työ, hankkeisiin liittyvä työ ja opiskelijoiden opinnoissa edistymiseen liittyvä kirjaamistyö on kasvanut paljon tai erittäin paljon suurimmalla osalla vastaajista. Osalla vastaajista oppituntien pito, opettajien välinen yhteistyö, oman oppiaineen ajankohtaisten asioiden seuraaminen, oppituntien suunnittelu ja erilaisiin hankkeisiin liittyvä työ.

Isoimpien lukioden (yli 500 opiskelijaa) vastaajien mukaan vastausajankohdan jaksossa tai periodissa opetusryhmien keskikoko pienentyi hieman (ka = 28,7 vuonna 2018, ka = 26,4 vuonna 2022). Samoin 101–200 opiskelijan lukioissa ryhmäkoko pieneni, joskin hyvin vähän (ka = 20,7 vuonna 2022, ka = 18,8 vuonna 2022). Kuluvan lukuvuoden aikana suurimman opetusryhmän koko pieneni hieman suurimmissa lukioissa (ka = 37,1 vuonna 2018, ka = 34,8 vuonna 2022).

Opetusryhmien koko on selvästi yhteydessä kokemuksen kuormituksen kasvusta. Mitä isompi vastaajan suurin tänä lukuvuonna opettama ryhmä oli, sitä todennäköisemmin hän koki enemmän kuormitusta ($r = 0,13$). Vastaavasti mitä suurempi vastaajan opettamien opetusryhmien keskikoko vastausajankohtana oli, sitä todennäköisemmin hän oli kokenut kuormituksen kasvua ($r = 0,10$). Myös lukion opiskelijamäärä on yhteydessä kuormituksen kokemuksen kasvuun ($r = 0,10$). Etenkin nuoremmat opettajat (työkokemusta enintään 10 vuotta) mainitsivat opetusryhmien kasvun kuormitustekijänä kokeneempia opettajia useammin. Keskimäärin viidennes vastaajista mainitsi opetusryhmien kasvun kuormitustekijänä, nuoremmista opettajista näin teki reilu neljännes.

Työtehtävissä tapahtuneista muutoksista opetussuunnitelmatyö, oppituntien suunnittelu, yhteydenpito huoltajiin ja kurinpito olivat lisääntyneet suhteellisesti enemmän vuonna 2022 verrattuna aikaisempaan mittauskertaan 2018, joskin erot ovat melko pieniä. Huomionarvoista on, että työtehtävien lisääntyminen jatkoi kasvuaan myös vuoteen 2018 verrattuna.

Kaavio 12. Työtehtävissä viime vuosina tapahtuneet muutokset. Lisääntynyt-vastauksista vähennetty vähentynyt-vastaukset

Noin neljäsosa vastaajista (n = 338) ilmoitti uusista tehtävistä, joista on saanut korvausta tai jotka on huomioitu työajassa. Uusista työtehtävistä eniten oli huomioitu ryhmäohjaukseen liittyvä työ, mistä raportoi 67 prosenttia niistä vastaajista, jotka olivat saaneet korvausta tai joilla uusia työtehtäviä oli huomioitu työajassa. Opiskelijan ICT-tukeen tai digitutorointiin liittyvät tehtävät mainitsi 15 prosenttia, ja opiskelijan ohjaukseen liittyvän työn mainitsi 12 prosenttia.

Vastaajista yli puolet (56 %) ilmoitti, että heille on tullut oppivelvollisuuden laajentamisen myötä työtehtäviä, joita ei ole

resursoitu työajassa tai korvauksessa. Noin kolmasosan (32 %) mukaan resursoimattomia työtehtäviä ei ole tullut. Vastauksissa on eroavaisuuksia lukion opiskelijamäärän mukaisesti. Isoimmassa lukiossa (enemmän kuin 500 opiskelijaa) resursoimattomia työtehtäviä on tullut 62 prosentille vastaajista, kun pienimmissä lukioissa näin on käynyt 39 prosentille opetushenkilöstöstä. Siinä missä isoimmassa lukiossa resursoimattomia työtehtäviä ei ole tullut noin neljäsosalle (26 %), pienimmissä lukioissa vastaava osuus lähes puolet (47 %) vastaajista.

Kaavio 13. Mistä uusista työtehtävistä olet saanut korvausta/huomioitu työajassa

- ▶ Työn kuormitus on kasvanut lähes kaikilla vastaajilla, merkittävin yksittäinen kuormitusta lisäävä tekijä on opiskelijoiden entistä heikommat opiskeluvälit
- ▶ Työtehtävät ovat jatkaneet kasvuaan edelleen vuoteen 2018 verrattuna, eniten on lisääntynyt opetussuunnitelmatyö
- ▶ Vain noin neljäsosa on saanut uusista työtehtävistä korvauksen tai ne on huomioitu vastaajan työajassa

3.7 Tutorointi ja mentorointi

VASTAAJISTA KOLMASOSA (32 %) ilmoitti, että heidän oppilaitoksessaan toimii tutoropettaja ja yli puolet vastaajista antoi kielteisen vastauksen. Keskimäärin isommissa oppilaitoksissa löytyy tutoropettaja hieman todennäköisemmin pienempiin lukioihin verrattuna.

Valtaosassa oppilaitoksista (76 %) tutoropettaja on kohdennettu digitalisaatioon, tietotekniseen tukeen ja digitaalisiin oppimateriaaleihin. Alle kymmenesosassa kouluista tutoropettaja on kohdennettu ohjaukseen (9 %) ja arviointiin (4 %).

Suurin osa vastaajista (92 %) ei ole osallistunut uransa aikana mentorointiryhmään mentoroitavana tai saanut koulutettua mentoria vertaismentorikseen. Yli puolet vastaajista (59 %) ilmoitti, että mentorointi on tapahtunut työajan ulkopuolella.

13 prosenttia vastaajista piti tärkeänä mentoroinnin kirjaimista lakiin jokaisen opettajan uransa aloittavan opettajan oikeudeksi. Jopa lähes kolmasosa (29 %) nuorista opettajista (enintään viisi vuotta opettajankokemusta) piti mentorointia tärkeimpien tavoitteiden joukossa.

3.8 Opetuksen jäsentämisen organisoinnissa eroja vastaajien oppilaitoksissa

TYYPILLISIN TAPA jakaa lukion lukuvuosi oli vastaajien mukaan viisi- ja kuusijaksojärjestelmät. Pienemmissä ja keskikokoisissa lukioissa (enintään 200 opiskelijaa) lukuvuoden jakaminen kuuteen jaksoon oli tyypillisempää (61 %) kuin isommissa (enemmän kuin 200 opiskelijaa) lukioissa (38 %). Viisi jaksoa oli puolestaan isommissa lukioissa tyypillisempi (81 %) kuin pienemmissä lukioissa (20 %).

Oppituntien pituudet olivat tyypillisesti 45 ja 75 minuuttia. Pienissä lukioissa (alle 100 opiskelijaa) 45 minuutin pituiset oppitunnit olivat käytössä lähes puolella (46 %) vastaajista, mikä johtunee tiivistä lukion ja perusopetuksen yhteistyöstä

► Erityisesti nuoret, työuraansa aloittavat opettajat hyötyisivät mentoroinnista uran alkuvaiheessa

ja näiden yhteisistä opettajista. Isoissa lukioissa (yli 500 opiskelijaa) 45 minuutin oppitunnit oli käytössä vain 2 prosentilla vastaajista. 75 minuutin oppitunnit oli käytössä 87 prosentilla isojen lukioiden vastaajista ja 31 prosentilla pienten lukioiden vastaajista. Opetusta järjestettiin 90 minuutin oppitunneissa noin kymmenesosassa (8 %) vastanneiden oppilaitoksissa.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden uudistuksen myötä oppituntien pituudessa ei suurimman osan (88 %) mukaan tapahtunut muutosta. Oppituntien pituus muuttui pidemmäksi noin kymmenesosalla (9 %) vastaajien oppilaitoksissa, ja lyhyemmäksi oppitunnit muuttuivat vain 2 prosentilla oppilaitoksista.

30 prosentissa vastaajien lukioista toteutetaan jaksojen lisäksi projekti- tai teemaviikkoja, jolloin työjärjestys poikkeaa muusta lukuvuoden työjärjestyksestä. 67 prosenttia vastaajista ilmoitti, ettei tällaisia järjestetä heidän oppilaitoksissaan. Yli puolet vastaajista (53 %) ilmoitti, ettei opiskelijat saa teema- tai projektiviikoista opintopisteitä. Noin kolmasosa (27 %) vastaajista ei osannut sanoa, viidesosan (20 %) mukaan opiskelijat saavat viikoista opintopisteitä. Opintopisteiden jakaminen teema- tai projektiviikoista oli tyypillisempää pienemmissä kuin suuremmissa lukioissa. Keskimäärin opiskelijat saivat opintopisteitä vajaan kahden opintopisteen verran. Vastaavasti suurempien lukioiden (enemmän kuin 200 opiskelijaa) vastaajat myös ilmoittivat useammin (77 %), että teema- tai projektiviikon ei ole erikseen resursoitu kuin pienempien (enintään 200 opiskelijaa) lukioiden vastaajat (21 %).

- ▶ Lukion opetussuunnitelman perusteiden uudistus ei juurikaan aiheuttanut muutosta oppituntien pituuksiin
- ▶ Vähemmistö lukioista järjestää teema- tai projektiviikkoja, tyypillisesti opiskelijat eivät saa niistä opintopisteitä

3.8.1 Eri oppiaineiden opintoja yhdistellään monipuolisesti

KYSELYSSÄ PYYDETTIIN vastaajia kuvaamaan oppilaitoksessa toteutettava opintojakso, jossa yhdistetään onnistuneesti useamman eri oppiaineen opintoja. Kuvauksia erilaisista yhdistelmäopintojaksoista kirjattiin avovastauksissa yhteensä noin 280 kappaletta. Kuvatut opintojaksot ovat hyvin erilaisia ja vastauksista on poimittavissa vain muutama selkeästi yleisesti mainittu kokonaisuus. Näitä ovat varsinkin liikunnan ja terveystiedon opintoja yhdistävät opintojaksot, jotka joissain tapauksissa täydentyvät esimerkiksi psykologian sisällöillä. Matemattis-luonnontieteelliset opintojaksot ovat muodostavat toisen yleisen yhdistelmäkokonaisuuden erilaisilla oppiaineyhdistelmillä esimerkiksi Fysiikka – kemia, fysiikka-kemia-biologia tai fysiikka-kemia-matematiikka.

Useassa vastauksessa kuvattiin lisäksi erilaisia teemakokonaisuuksia, joiden opintoihin yhdistettiin teeman sisältöjä tukevia oppiainekokonaisuuksia esimerkiksi ”kestävä luontomatkailu, biologia-liikunta” tai ”ilmastonmuutos opintojakso, maantieto-fysiikka-kuvataide-psykologia” -yhdistelmällä. Kaupunkisuunnitelu- ja arkkitehtuuri -opintojaksoon yhdistettiin eräässä oppilaitoksessa maantiedon ja kuvataiteen opintoja. Eräässä vastauksessa kuvattiin ”seksuaalisuuden poluilla” -opintojakso, joka toteutetaan monen oppiaineen yhteistyönä yhdistäen psykologian, kuvataiteen, musiikin, äidinkielen, historian, yhteiskuntaopin, uskonnon, biologian ja filosofian opintoja.

Reaaliaineista historian sisältöjä toteutettiin yhdistelmänä taideaineiden opintojen kanssa ja vastaavasti yhteiskunta-

opin talousopintoja yhdistettynä matematiikan opintoihin. Biologian ja maantiedon yhteisopinnot olivat toinen useasti mainittu yhdistelmä.

Kieliopinnoista varsinkin englannin opintoja yhdistettiin yleisesti äidinkielen opintojen kanssa tai osaksi laajoja luovaa- ja esittävää taidetta yhdistäviä projekteja. Kieliopinnot nivoutuivat joissain vastauksissa osaksi teemakokonaisuuksia. Äidinkielen opintoja yhdistettiin yleisesti myös reaaliaineiden opintojen kanssa esim. katsomusopetuksen tai esimerkiksi filosofian opintoihin (väittelykurssi). Äidinkielen opintoja mainittiin toteutettavan myös yhdessä kuvataiteen kanssa

Vastauksista kävi yleisesti ilmi, että erilaisia yhdistelmäopintoja on kuluvana lukuvuotena kokeiltu tai testattu ja että kokeiluja on tarkoitus laajentaa sekä tehdä johtopäätöksiä saatujen kokemusten pohjalta. Monessa lukiossa ei myöskään ole toteutettu oppiaineita yhdistäviä opintojaksoja lainkaan kuluvana lukuvuotena. Vastauksessa kuvattiin myös lukujärjestysteknisiä haasteita ja yhteistä suunnitteluaikaa haastavia tekijöitä, jotka vaikuttavat yhdistelmäopintojen toteuttamiseen

Pienten lukiodien vastauksissa nousi esiin lukion opiskelijamäärän asettamat haasteet yhdistelmäopintojen toteutukselle mutta myös, että pienissä lukiossa oppiaineiden välinen yhteistyö on luontevaa ja pitkään jatkunutta myös yhteistyössä yläkoulun kanssa.

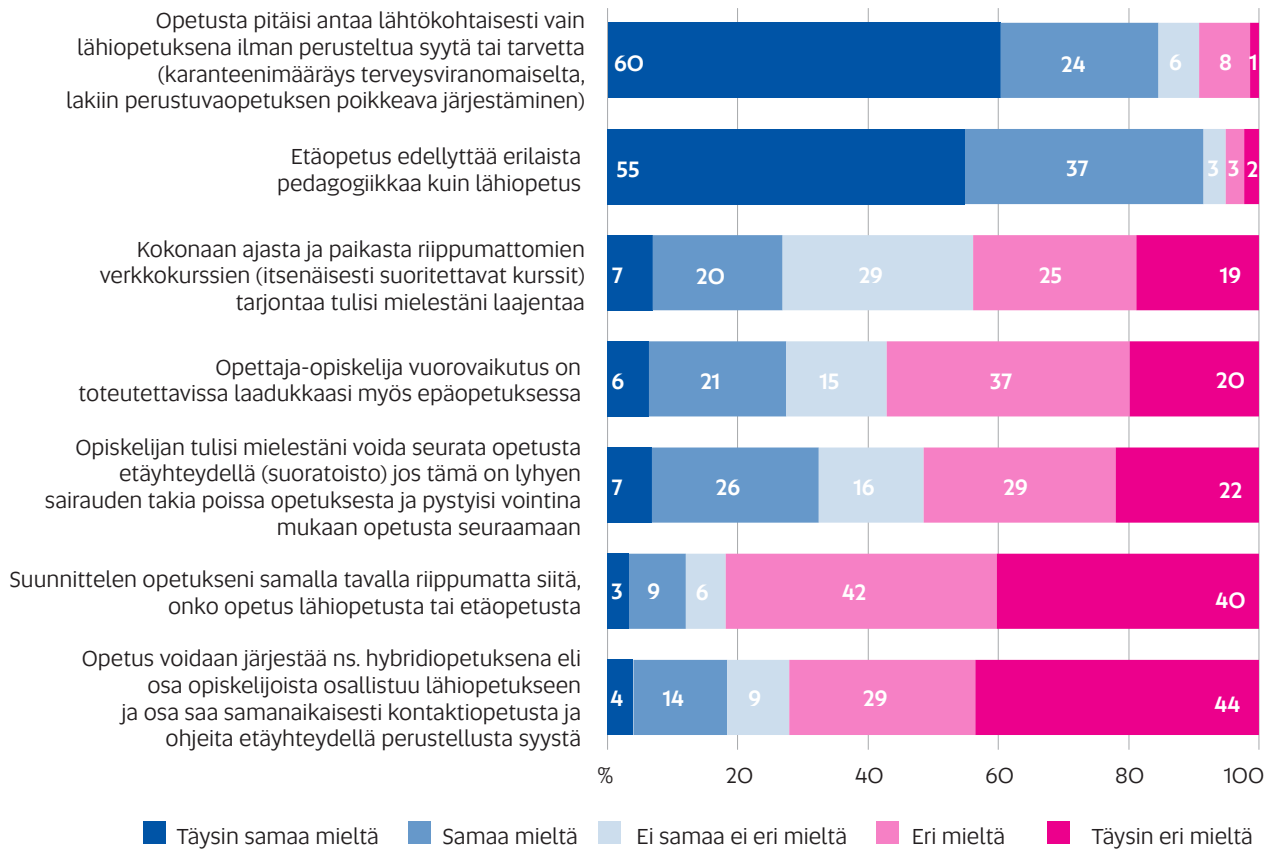
- ▶ Oppiaineita yhdistäviä opintojaksoja on kuluvana lukuvuotena kokeiltu ja toteutettu laajasti sekä erilaisin yhdistelmin
- ▶ Yhdistelmäopinnot edellyttävät yhteistä suunnitteluaikaa sekä aiheuttavat lukujärjestysteknisiä haasteita
- ▶ Yhdistelmäopintoja ei toteutettu kaikissa lukioissa

3.9 Lähiopetus on suosittu opetusmuoto – etäyhteydet asettavat omia vaatimuksiaan opetukselle

LÄHI- JA etäopetuksen toteutuksessa on vastaajien mukaan selviä eroja. Ylivoimaisesti suurin osa vastaajista (84 %) on sitä mieltä, että opetusta pitäisi antaa lähtökohtaisesti vain lähiopetuksena ilman perusteltua syytä tai tarvetta. Lähes kaikkien vastaajien (92 %) mukaan etäopetus edellyttää eri-

laista pedagogiikkaa kuin lähiopetus. Vastanneet opettajat myös suunnittelivat opetuksensa hyvin eri tavalla riippuen siitä, onko opetus lähi- vai etäopetusta. 82 prosenttia vastanneista ilmoitti eroja opetuksen suunnittelussa opetusmuodosta riippuen. Etäopetuksen laatu ei ole välttämättä lähiopetuksen tasoista. Yli puolet vastaajista (57 %) koki opettaja–opiskelijavuorovaikutuksen olevan laadultaan heikompaa lähiopetukseen verrattuna. Yleisesti ottaen vastaajat suhtautuivat melko kriittisesti etäopetuksen antamiseen, opetuksen suoratoistoon ja hybridiopetuksen järjestämiseen.

Kaavio 14. Väittämiä opetuksen erilaisista muodoista

Kuormituksen kokemus oli yhteydessä vastaajien asenteisiin erilaisia opetusmuotoja kohtaan. Niistä vastaajat, jotka kokivat työn muuttuneen kuormittavammaksi vuodesta 2019 alkaen, 58 prosenttia ei ollut samaa mieltä siitä, että opiskelijan tulisi voida seurata opetusta etäyhteydellä, eli suoratoistolla, jos opiskelija on lyhyen sairauden vuoksi poissa opetuksesta ja pystyy vointinsa puolesta seuraamaan opetusta. Vastaava osuus oli 38 prosenttia niiden vastaajien keskuudessa, jotka eivät olleet kokeneet kuormituksen muutosta. Kuormittuneemmat opettajat myös suunnittelevat etäopetuksensa eri tavalla ja ovat sitä mieltä,

että etäopetus edellyttää erilaista pedagogiikkaa kuin lähiopetus useammin kuin ne vastaajat, jotka eivät ilmoittaneet kuormituksen kasvusta. Kokemus digitaalisten materiaalien suhteellisen moitteettomasta toiminnasta on yhteydessä vähäisempään kuormitukseen.

Vastaajan koettu tyytyväisyys oppimateriaaleihin on sekin yhteydessä kuormituksen kokemiseen. Eniten kuormituksen kasvua kokeneista opettajista 27 prosenttia on eri mieltä materiaalien toimivuuden kanssa, kun taas niistä, jotka eivät kokeneet kuormituksen kasvua tätä mieltä on 19 prosenttia.

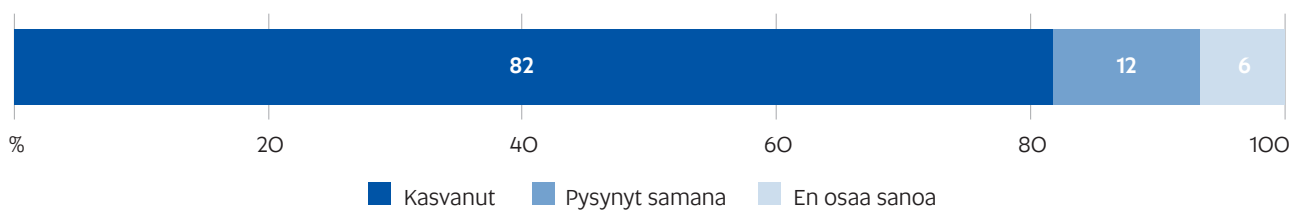
- ▶ Lähiopetus on lähtökohtaisesti suosituin opetusmuoto, josta ei haluta joustaa ilman hyvin perusteltua syytä, kuten lääkärin antamaa karanteenimääräystä
- ▶ Etäopetus vaatii erilaista pedagogiikkaa lähiopetukseen verrattuna
- ▶ Etäopetuksen asettamilla vaatimuksilla on yhteys vastaajan kuormittuneisuuteen

3.10 Ylioppilastutkintoon liittyvä työmäärä on kasvanut

YLIOPPILASKOKEIDEN VALVONTATUNTIMÄÄRÄT ovat kasvaneet kolmen vuoden tarkastelujaksolla jopa 82 prosentilla vastaajista. Noin kymmenesosalla (12 %) valvontatuntimäärä oli pysynyt samana, ja kuusi prosenttia vastaajista

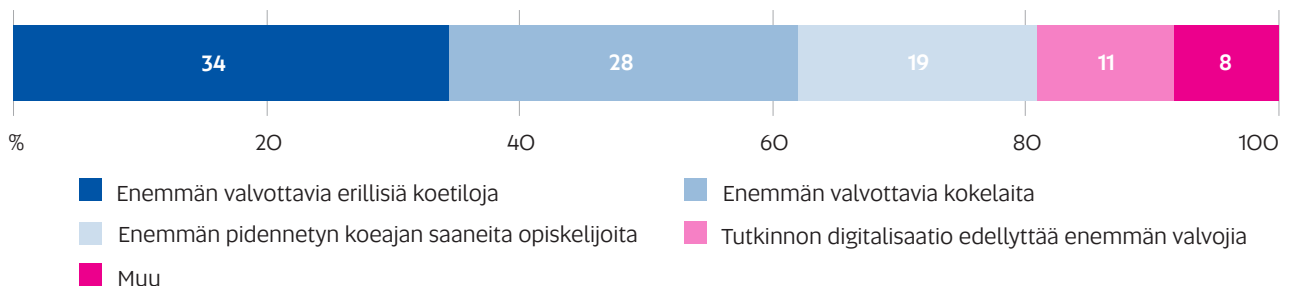
ei osannut sanoa, oliko valvontatuntimäärät muuttuneet. Valvontatuntimäärä oli kasvanut keskimäärin kymmenen tuntia kolmen vuoden aikana.

Kaavio 15. Valvontatuntimäärien muutos kolmen vuoden aikana vuositasolla tarkasteltuna.

Merkitävin valvontatuntimäärän kasvua selittävä tekijä oli vastaajien mukaan erillisten valvottavien koetilojen määrän kasvu (34 %). Valvottavien kokelaiden määrän kasvu (28 %), pidennetyn koeajan saaneiden opiskelijoiden mää-

rän kasvu (19 %) ja tutkinnon digitalisaation edellyttämä valvojen tarpeen kasvu (8 %) osaltaan selittivät valvontatuntimäärän kasvua. Muun syyn mainitsi 8 prosenttia vastaajista.

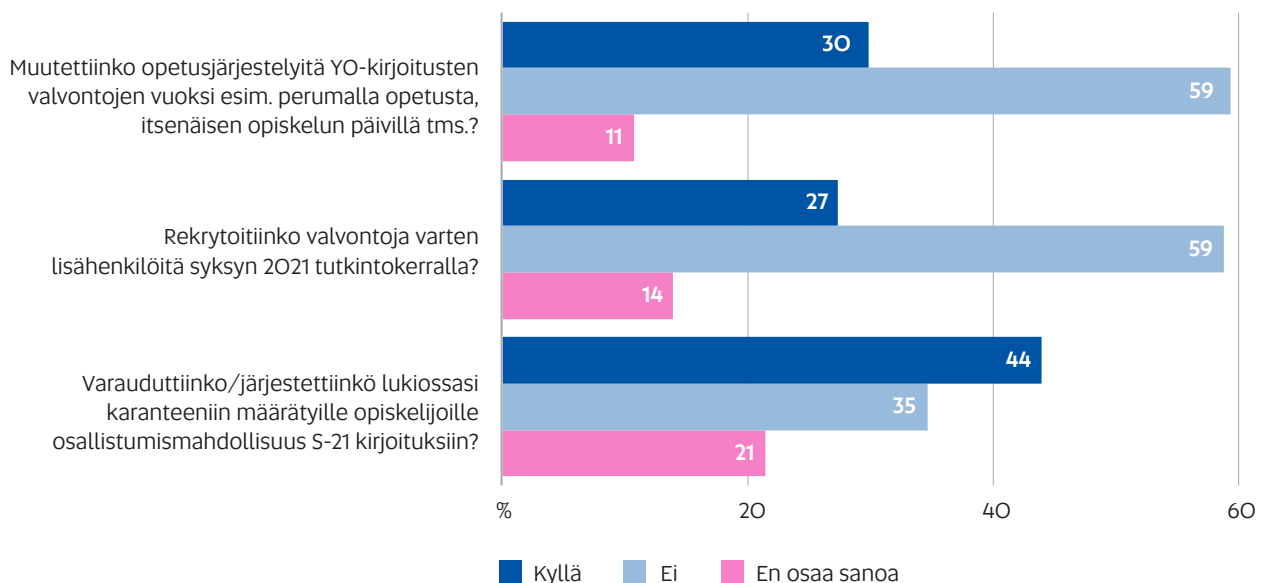
Kaavio 16. Mistä valvontatuntimäärän kasvu johtuu oppilaitoksessasi

Koronaepidemian keskellä opetusjärjestelyitä muutettiin ylioppilaskirjoitusten valvontojen vuoksi esimerkiksi perumalla opetusta tai lisäämällä itsenäisen opiskelun päiviä noin kolmasosassa vastaajien kouluista. Suurimmassa osassa vastaajien kouluista muutoksia opetusjärjestelyihin ei tehty (59 %). Mitä suurempi lukion opiskelijamäärä, sitä suuremmassa osassa lukioita opetusjärjestelyitä muutettiin. Pienimmissä lukioissa vain 15 prosentissa tehtiin muutoksia opetusjärjestelyihin, kun taas isoimmassa lukioissa vastaava osuus 41 prosenttia.

Valvontoja varten rekrytoitiin lisähenkilöitä syksyn 2021 tutkintokerralla alle kolmasosassa vastaajien kouluista, mutta suurimmassa osassa kouluista lisähenkilöitä ei rekrytoitu

(59 %). Lukioiden koon merkitys korostuu siten, että pienimmissä lukioissa lisärekrytoinneista ilmoitti 18 prosenttia vastaajista, kun taas isoimmassa lukioissa henkilöitä lisättiin 35 prosentin mukaan.

Vastaajista 44 prosenttia ilmoitti, että heidän lukioissaan järjestettiin karanteeniin määrätuille opiskelijoille osallistumismahdollisuus syksyn 2021 tutkintokertaan, ja reilun kolmasosan mukaan karanteeniin määrättyjen opiskelijoiden osallistumismahdollisuuteen ei varauduttu. Suurimmissa lukioissa noin puolet vastaajista (49 %) ilmoitti karanteenissa olevien opiskelijoiden osallistumismahdollisuuden järjestämisestä, kun taas pienimmissä lukioissa vastaava osuus oli 18 prosenttia.

Kaavio 17. Koronapandemia ja YO-kirjoitukset

Koronaepidemian takia lisäpäiville hajautetut ylioppilastutkinnon kokeet aiheuttivat merkittävässä määrin valvonnan lisätarvetta lukuvuonna 2020–2021. Merkittävästä tarpeen kasvusta ilmoitti 66 prosenttia vastaajista ja jonkin verran lisävalvonnan tarve kasvoi 31 prosentin mukaan. Lisävalvontatarpeen aiheuttamia lisäpäiviä ei juurikaan korvattu kyselyyn vastanneille. Vain 7 prosenttia vastaajista ilmoitti saaneensa korvauksen ja 76 prosenttia ilmoitti jääneensä ilman korvausta.

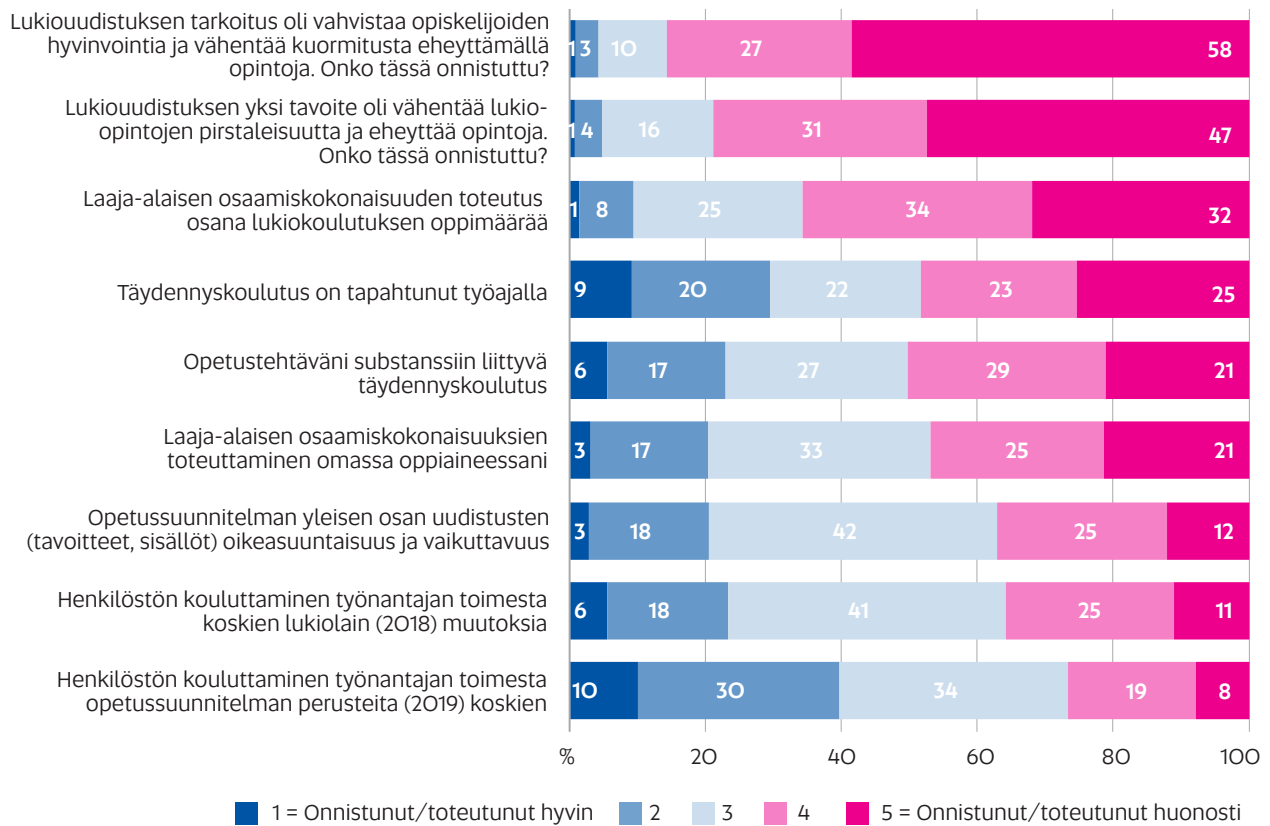

- ▶ Ylioppilastutkinnon valvontatuntimäärät ovat kasvaneet viime vuosina suurella osalla vastaajista
- ▶ Koronaepidemia aiheutti YO-kokeiden valvontaan poikkeuksellisia järjestelyjä
- ▶ Harvalle vastaajalle korvattiin koronan aiheuttama YO-kokeiden lisävalvontatarve

3.11 Lukiouudistuksen tavoitteiden koetaan toteutuneen huonosti

UUDISTETTU LUKIOLAKI astui voimaan elokuussa 2019. Vastaajat ovat huomattavan kriittisiä lukiouudistuksen tavoitteiden toteutumisen saavuttamisen kanssa. Peräti 85 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että lukiouudistus ei ole onnistunut vahvistamaan opiskelijoiden hyvinvointia ja vähentämään kuormitusta opintoja eheyttämällä. Kaikista kielteisimpiä olivat opinto-ohjaajat, joista 94 prosenttia piti tavoitetta huonosti toteutuneena.

Lukio-opintojen pirstaleisuuden vähentämisen ja opintojen eheyttämisen näki huonosti onnistuneena 78 prosenttia vastaajista. Yli puolet vastaajista (66 %) eivät myöskään nähneet laaja-alaisen osaamiskokonaisuuden toteutumista osana lukiokoulutuksen oppimäärää onnistuneena. Jälleen kielteisempiä opetushenkilöstöryhmistä olivat opinto-ohjaajat, joista 73 prosenttia näki laaja-alaisen osaamiskokonaisuuden toteutuneen huonosti. Jokaiseen lukiolain väittämään suhteellisesti suurempi osa vastasi kielteisemmin kuin myönteisemmin, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta (henkilöstön kouluttaminen OPS-2019 koskien).

Kaavio 18. Väittämiä lukiolain uudistuksesta

Kokemus lukio-opintojen eheyttämisen onnistumisesta oli myös yhteydessä vastaajan kokemukseen siitä, onko hän saanut riittävästi informaatiota työnantajaltaan lukiolain muutoksista ja uusista velvoitteista. Niistä vastaajista, jotka kokivat eheyttämisen ja pirstaleisuuden vähentä-

sen toteutuneen huonosti, viidesosa (21 %) ilmoitti saaneensa riittämättömistä tiedoista, kun taas tavoitteen toteutumista onnistuneena pitävistä kukaan ei kokenut olevansa huonosti informoitu.

Jos vastaaja vastasi yhteen lukio uudistusta koskevaan väittämään kielteisesti, hän vastasi todennäköisesti kielteisemmin myös muihin väittämiin. Tämä todennäköisesti heijastelee yleistä asennoitumista lukio uudistukseen ja sen tavoitteiden toteutumiseen. Osaltaan tätä voi selittää riittämättömän informaation saamisen lisäksi se, että kielteisesti asennoituvat kokivat saaneensa huonommin koulutusta työnantajan taholta koskien sekä lukiolain (2018) uudistuksen aiheuttamia muutoksia että opetussuunnitelman perusteiden (2019) muutoksia. Kokemus henkilöstön onnistuneesta kouluttamisesta opetussuunnitelman perusteita ja lukiolain muutoksia koskien on myös yhteydessä vähentyneeseen kuormituksen kokemukseen. Näin ollen koulutuksen saamisen voi ajatella olevan epäsuorassa yhteydessä asennoitumiseen myös oppivelvollisuutta kohtaan, sillä kummatkin ovat yhteydessä kuormituksen kokemukseen.

Kuormittumisen kokemus selittää myös vastaajan kielteisyttä lukio uudistuksen onnistumiseen vähentää lukio-opintojen pirstaleisuutta ja eheyttää opintoja sekä vahvistaa opiskelijoiden hyvinvointia ja vähentää kuormitusta opintoja eheyttämällä. Opiskelijoiden hyvinvointia ja kuormituksen vähentämistä piti huonosti onnistuneena 91 prosenttia eniten kuormituksen kasvua kokeneista opettajista, kun vastaava luku kuormituksen kasvua kokemattomien kesken oli 76 prosenttia.

Opetussuunnitelman yleisen osan uudistusten oikeasuuntaisuuden ja vaikuttavuuden ajatteli toteutuneen huonosti 37 prosenttia vastaajista. Huomattavan suuri osa, 42 prosenttia, valitsi neutraalin vaihtoehdon, mikä voi osaltaan kertoa siitä, että uudistus on melko tuore ja sen vaikutuksia tältä osin voi olla vaikea vielä arvioida. Sama koskee monia muitakin lukio uudistusta koskevia kysymyksiä, joissa on huomattavan suuri neutraalin vastausvaihtoehdon valinnut joukko. On myös huomattava, että samoin kuin oppivelvollisuus uudistusta, myös lukio uudistusta on toimeenpantu koronaepidemian aikana, mikä on varmasti osaltaan haastanut uudistuksen tavoitteiden, kuten hyvinvoinnin lisäämisen saavuttamista.

Parhaiten onnistuneena vastaajat näkivät henkilöstön kouluttamisen työnantajan toimesta opetussuunnitelman perusteita (2019) koskien, jonka toteutumiseen suhtautui myönteisesti suhteellisesti suurempi osa kuin kielteisesti. Onnistuneena sitä piti 40 prosenttia vastaajista ja 27 pro-

senttia huonosti toteutuneena. Henkilöstön kouluttamista lukiolain (2018) muutoksia koskien piti huonosti toteutuneena suhteellisesti suurempi osa (36 %) kuin onnistuneena (24 %). Vastaajan opetustehtävän substanssiin liittyvää täydennyskoulutusta piti puolet vastaajista (50 %) huonosti toteutuneena.

Kyselyn tulosten perusteella opiskelijoiden kokema kuormitus kasvaa edelleen, eikä siihen ole kunnolla pystytty lukio uudistuksella pureutumaan. Kuormituksen kokemukseen voi vaikuttaa myös muut muutokset, kuten korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus, jossa yhä suurempi osa opiskelupaikoista jaetaan ylioppilastodistuksen perusteella. Tämä lisää kuormitusta lukion opiskelijoille opinnoissaan suoriutumiseen ja valintojen tekemiseen.

Tällä kyselyllä ei selvitetty korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksen vaikutuksia opiskelijoiden valintoihin tai kuormitukseen lukiokoulutuksessa. Kyselyyn vastanneet nostivat asian kuitenkin toistuvasti esiin kyselyn lopussa olleessa vapaassa vastauskentässä. Yleinen huomio koskee varsinkin yliopistojen todistusvalinnan aiheuttamaa, myös julkisen keskustelun kautta kanavoituvaa painetta suorittaa varsinkin matematiikan laajan oppimäärän opintoja ja ylioppilastutkinto. Vastausten mukaan todistusvalinnan vaikutus ohjaa poisvalitsemaan opintoja ja toisaalta opiskelemaan oppiaineita, joita opiskelija ei välttämättä koe itselleen mielekkääksi. Varsinkin vieraista kielistä muiden kuin englanninkielen poisvalinta mainitaan toistuvasti avovastauksissa.

Toivottavasti painotukset korkeakoulujen todistusvalinnoissa muuttuvat. Matematiikan ja fysiikan painotus alalla kuin alalla on täysin epäonnistunut ja vaikuttaa opiskelijoiden uupumiseen. Osa lukee aineita, joista ei ole niin kiinnostunut yleisen painostuksen takia. Lyhyiden kielten opiskelijoiden määrä on vähentynyt radikaalisti. Ne, jotka valitsevat, käyvät usein vain muutaman kurssin.

Tulokset kuormituksen kasvusta, lukiouudistuksen tavoitteiden heikosta toteutumisesta ja opiskelijoiden huonommista valmiuksista lukio-opiskeluun korostavat perusopetuksen vahvistamista. Perusopetuksessa tulee luoda riittävän vahva perusta jatko-opintoja varten, osaltaan riittävällä ja laadukkaalla tuella ja ohjauksella. Koska uudistuksissa on kohdennettu rahoitusta opinto-ohjauksen vahvistamiseen perusopetuksessa, nivelvaiheissa ja toisella asteella, tulisi sen tosiasiallisesti johtaa opinto-ohjaajien määrän lisäämiseen.

Pääsykoeuudistus muutti koko lukion luonnetta ja kuormittaa opiskelijoita hurjasti. Pisteytyksen epäonnistuminen myös eriarvoistaa oppiaineita ja syöksee esim. lyhyet vieraat kielen ahdinkoon, koska niistä saatavat pisteet eivät korreloi ollenkaan niiden eteen tehtävän työmäärän kanssa, joten opiskelijat eivät voi mahduttaa niitä enää opintoihinsa vaan heidän on keskityttävä aineisiin, joista saa suuremmat pisteet.

Matemaattisen osaamisen arvostaminen pisteytyksessä on suhteettoman suurta. Suomi tarvitsee kansainvälistä osaamista, ja kansainvälisellä kentällä ei voi toimia vain englanniksi tai käännösohjelman varassa, vaan me tarvitsemme monipuolista kielitaitoa pärjätäksemme globaalissa maailmassa.

- ▶ Vastaajat olivat hyvin kriittisiä lukiouudistuksen (2018) tavoitteiden toteutumista kohtaan
- ▶ Lukiouudistusta on toteutettu koronaepidemian aikana, joka osaltaan vaikuttaa vastaajien kokemuksiin, kuten kuormittuneisuuteen ja opiskelijoiden kokeman kuormituksen kasvuun
- ▶ Myös muut uudistukset, kuten korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus, vaikuttavat kokemukseen kuormituksesta
- ▶ Perusopetuksen vahvistamisella luodaan paremmat opiskelu- ja jatko-opintovalmiudet

3.12 Korkeakoulu-, kansainvälinen- ja työelämäyhteistyö

LUKIOUUDISTUKSEN MYÖTÄ lukioden tulee olla yhteistyössä korkeakoulujen (sekä työ- ja elinkeinoelämän toimijoiden kanssa). Vastaajien mukaan suosituin yhteistyön toteuttamistapa oli korkeakouluopiskelijoiden jatko-opintomahdollisuuksia esittelevät vierailut lukiolle (77 %). Valinnaisten opintojen tarjoaminen avoimessa korkeakoulussa (53 %), virtuaaliset korkeakouluvierailut (49 %) ja opiskelijoille tarjottavat korkeakoulujen verkkokurssit (48 %) mainitsi noin puolet vastaajista. Noin kolmasosa toteutti myös korkeakoulun kanssa yhteisiä opintojaksoja. Suhteellisen suuri osa ei tiennyt (13 %) korkeakoulu yhteistyön toteuttamisesta, ja kaksi prosenttia vastaajista mainitsi, ettei korkeakoulu yhteistyötä toteuteta. Korkeakoulu yhteistyötä toteutetaan monipuolisimmin isoimmista lukioissa (yli 500 opiskelijaa).

Vastaajista 18 prosenttia opetti itse opintojaksoa, jolla toteutetaan korkeakoulu yhteistyötä. Opinto-ohjaajien (63 %) lisäksi eniten korkeakoulu yhteistyötä sisältäviä kursseja opettivat matemaattisten aineiden (26 %), taito- ja taideaineiden (25 %) ja reaaliaineiden opettajat (24 %).

Korkeakoulu yhteistyö on selvästi lisännyt työmäärää. Neljännes vastaajista ilmoitti, että korkeakoulu yhteistyö on vaikuttanut työmäärää kasvattavasti sen edellyttämän ohjauksen ja organisoinnin seurauksena. Reilu puolet (52 %) raportoivat, ettei muutosta ole tapahtunut. Suurin syy työajan tarpeen kasvulle oli se, että yhteistyö korkeakoulun kanssa on lisännyt tarvetta yhteydenpidolle korkeakoulun ja muiden opettajien kanssa, minkä mainitsi 68 prosenttia vastaajista. Lähes yhtä suuri osa (65 %) mainitsi syyksi yhteistyön korkeakoulun kanssa olevan uutta ja suunnittelun vievän aikaa. Vajaa puolet vastaajista (41 %) mainitsi syyksi myös korkeakoulu yhteistyön lisänneen opiskelijoiden ohjaustarvetta.

Avovastausten mukaan lukioden ja korkeakoulujen aika-aulujen yhteensovittaminen edellyttää toistuvaa yhteydenpitoa. Vierailut aiheuttavat myös haasteita vierailuiden ajalta opettajan muun opetuksen järjestämiselle sekä lisätyötä sijaisten ohjeistamiseksi.

Korkeakoulu yhteistyö on todella vaihtelevaa ja jatkuvasti muuttuvaa, jolloin joudun aloittamaan yhteistyön ja opintokäyntien suunnittelun aina alusta uudelleen. Harvoin aikataulut on helposti sovittavissa yhteen. Lukiokurssien sisällöt ovat niin täysiä, että vierailuille ei meinaa riittää aikaa, koska ne vievät aina paljon enemmän aikaa kuin luokassa opiskelu. Myös kurssirakenne ja lukujärjestys rajoittaa lähtemistä merkittävästi.

Lähestulkoon kaikissa vastaajien oppilaitoksissa tehdään kansainvälistä yhteistyötä (92 %). Viisi prosenttia vastaajista ilmoitti, ettei yhteistyötä tehdä. Suuremmat lukiot tekevät todennäköisemmin kansainvälistä yhteistyötä kuin pienemmät lukiot. Kansainvälinen yhteistyö tyypillisesti tarkoittaa ulkomaille suuntautuvia opintoretkeä, joista mainitsi 71 prosenttia vastaajista. Yli puolet vastaajista ilmoitti myös Erasmus-vaihtoon liittyvästä yhteistyöstä (65 %) ja ystävyyskoulusta ulkomailta (51 %). Suurempien lukioden vastaajat ilmoittivat useammin Erasmus-vaihtoon liittyvästä yhteistyöstä ja ulkomailta olevasta ystävyyskoulusta.

Yritys- tai työelämä yhteistyötä tehdään yli puolessa (60 %) vastaajien lukioista. Alle kymmenesosa (9 %) ilmoitti, ettei heidän oppilaitoksessaan yritys- ja työelämä yhteistyötä tehdä ja noin kolmasosa ei osannut sanoa (30 %). Alle puolet (44 %) vastaajista kertoi, että korkeakoulu yhteistyöhön, kansainvälisen yhteistyön tai työelämä yhteistyön koordinoimista maksetaan vastaajan oppilaitoksessa erillinen korvaus. Suuremmissa lukioissa maksettiin erillinen korvaus useammin kuin pienemmissä lukioissa.

Kaavio 19. Korkeakouluyhteistyön toteuttaminen

- ▶ Lukioita velvoittava korkeakouluyhteistyö on lisännyt vastaajien työmäärää
- ▶ Lukioita velvoittavasta korkeakouluyhteistyöstä oli suhteellisen paljon epätietoisuutta, samoin kuin yritys- ja työelämäyhteistyöstä

3.13 Rahoitusvajeen vaikutukset tuntuvat edelleen

LUKION RAHOITUSVAJEEN seuraukset näkyvät vastaajien mukaan oppilaitoksissa selvimmin opetusryhmien koon kasvamisena (vastaajista mainitsi 69 %), koulukohtaisten valinnaisten opintojen tarjonnan vähentymisenä (55 %) sekä tiloista, tarvikkeista tai investoinneista leikkaamisena (35 %). Vuoteen 2018 verrattuna koetut rahoitusvajeen seuraukset ovat suunnilleen samassa järjestyksessä mainintojen lukumäärän mukaan.

Ryhmäkokojen kasvussa ei vastaajien mukaan kuitenkaan keskimääräisesti tapahtunut tilastollisesti merkitseviä muu-

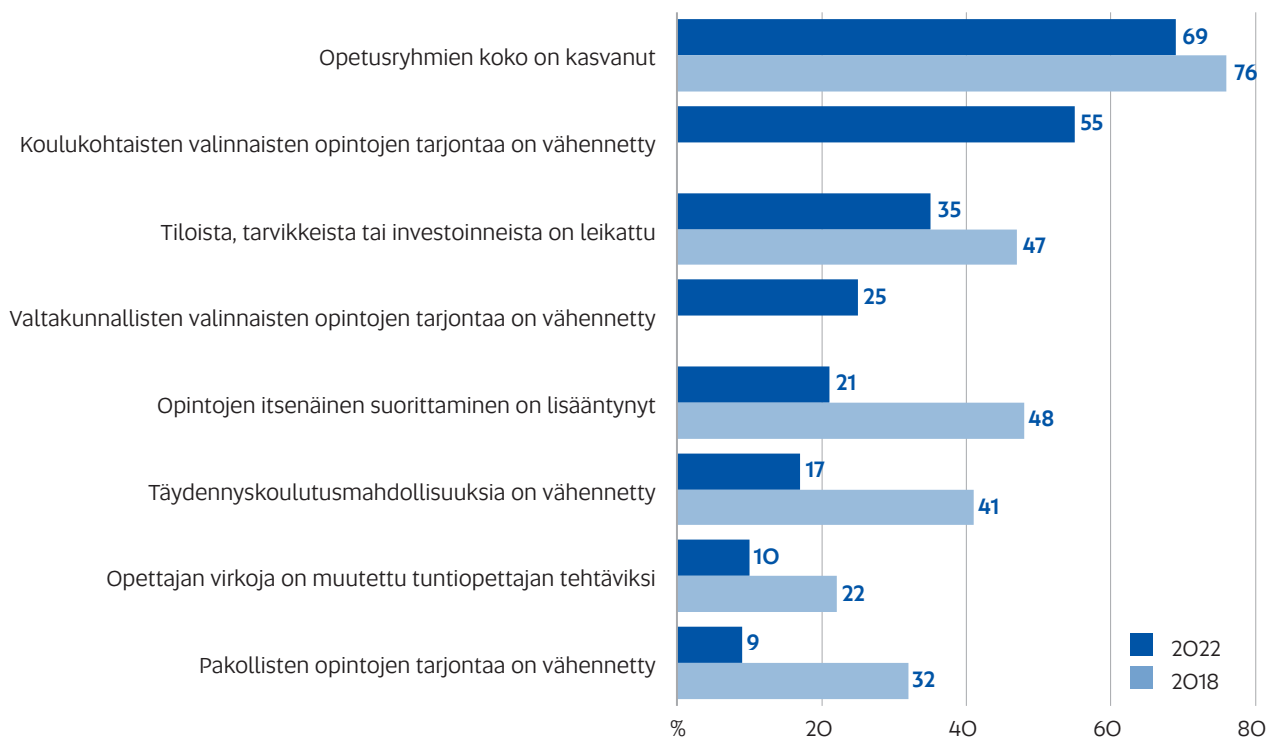
toksia opiskelijamäärissä verrattuna vuoteen 2018. Joissakin lukioissa keskimääräinen ryhmäkoko jopa pienentyi. Isoimpien lukioiden (yli 500 opiskelijaa) vastaajien mukaan vastausajankohdan jaksossa tai periodissa opetusryhmien keskipikoko pienentyi hieman (ka = 28,7 vuonna 2018, ka = 26,4 vuonna 2022). Samoin 101-200 opiskelijan lukioissa ryhmäkoko pieneni, joskin hyvin vähän (ka = 20,7 vuonna 2022, ka = 18,8 vuonna 2022). Kuluvan lukuvuoden aikana suurimman opetusryhmän koko pieneni hieman suurimmissa lukioissa (ka = 37,1 vuonna 2018, ka = 34,8 vuonna 2022). Pienempien lukioiden opetusryhmien koon pienentyminen selittyy väestömuutoksilla ja muuttoliikkeellä pienistä kunnista suurempiin, mikä vähentää pienten lukioiden opiskelijamäärää entisestään.

- ▶ Rahoitusvajeen seuraukset tuntuvat melko samalla tavalla vuoteen 2018 verrattuna
- ▶ Leikkauksien vaikutukset näkyvät edelleen selvästi
- ▶ Merkittävimpänä rahoitusvajeen seurauksena koettiin ryhmäkokojen kasvu, joka on todennäköisesti jo pitkän kehityskulun tulosta

Kyselyyn vastanneet ovat kuitenkin ilmoittaneet ryhmäkokojen kasvusta rahoitusvajeesta seurauksena, mikä on todennäköisesti seurausta pitempiaikaisesta kehityskulusta ja pidemmän aikavälin kokemuksesta ryhmäkokojen muutoksista. Suurten lukioiden osuus vastanneiden joukossa on paljon suurempi kuin pienempien lukioiden. Suurissa

lukioissa lukuvuoden suurimman opetusryhmän keskimääräinen ryhmäkoko on noin 35 opiskelijaa, kun se pienissä lukioissa on noin 21 opiskelijaa. Ryhmäkokojen vakiintumisesta huolimatta suurissa lukioissa ryhmäkoot ovat toisinaan hyvin suuria.

Kaavio 20. Lukiokoulutuksen rahoitusvajeen seuraukset. Valitse kolme tärkeintä (2022).

3.14 Lukiokoulutuksen rahoitus tulee nostaa vastaamaan sen todellisia kustannuksia

VASTAAJILTA KYSYTTÄESSÄ tulevaisuuden tärkeimmistä tavoitteista ylivoimainen enemmistö (83 %) mainitsi tarpeen nostaa lukiokoulutuksen rahoitus vastaamaan sen todellisia kustannuksia. Lähes puolet vastaajista (42 %) halusi opettaja-, opinto-ohjaaja- ja erityisopettajamitoituksesta säädettyä laissa koulutuksen järjestäjää velvoittavasti. Tämä heijastuu yhtäältä myös siinä, että lukiokoulutuksen rahoitusvajeen suurin yksittäinen koettu seuraus oli opetusryhmien kasvu ja toisaalta siinä, että oppivelvollisten koetaan tarvitsevan aiempaa enemmän erityisopettajan tukea.

Etenkin vähemmän kokeneet vastaajat, joilla on opetuskemusta enintään kymmenen vuotta, toivovat opettajamitoitusta lakiin. Tämä voi kertoa uusien ja nuorten opettajien suhteellisesti korkeammasta kuormittuneisuudesta. Työterveyslaitoksen selvityksen mukaan nuorten, alle 36-vuotiaiden työhyvinvointi on laskenut ja työuupumus kasvoi

korona-aikana enemmän kuin muilla ikäryhmillä.³⁷ Nuorten opettajien kuormittumisesta kertoo myös mentorointitavoitteen tärkeänä pitäminen. Keskimäärin 13 prosenttia kaikista vastaajista halusi mentoroinnin kirjaamista lakiin.

Vastaajat myös selvästi toivoivat tukiopetuksen vahvistamista. Neljäsosa vastaajista (26 %) halusi, että opiskelijan oikeudesta tukiopetukseen säädetään samaan tapaan kuin perusopetuksessa ja että sen antaminen rahoitetaan osana lukiokoulutuksen perusrahoitusta.

Lukiokoulutuksen rahoitukseen liittyen vastaajista lähes kolmasosa (29 %) piti tärkeänä varmistaa lukiokoulutuksen alueellinen saavutettavuus kehittämällä rahoitusjärjestelmää tunnistamaan koulutuksen alueellinen koulutustarve ja -saavutettavuus. Merkittävänä tavoitteena 34 prosenttia vastaajista piti sitä, että seuraavan neljän vuoden aikana ei tehdä suuria muutoksia lukiokoulutukseen, mikä osaltaan kertoo tiheästä lukiokoulutukseen vaikuttaneiden uudistusten tahdistista.

- ▶ Resurssipula näkyy vastaajien toiveessa nostaa lukiokoulutuksen rahoitus vastaamaan sen todellisia kustannuksia
- ▶ Kuormittuneisuudesta kertoo osaltaan se, että opettajamitoitus halutaan kirjattavaksi lakiin
- ▶ Vastaajat toivoivat myös työrauhaa monien uudistusten jälkeen

³⁷ Työterveyslaitos 2021: Miten Suomi voi?
<https://www.ttl.fi/tutkimus/hankeet/miten-suomi-voi>. haettu 6.4.2022.

Kaavio 21. Vastaaajien tärkeimmät tulevaisuuden tavoitteet, listasta valittu neljä tärkeintä.

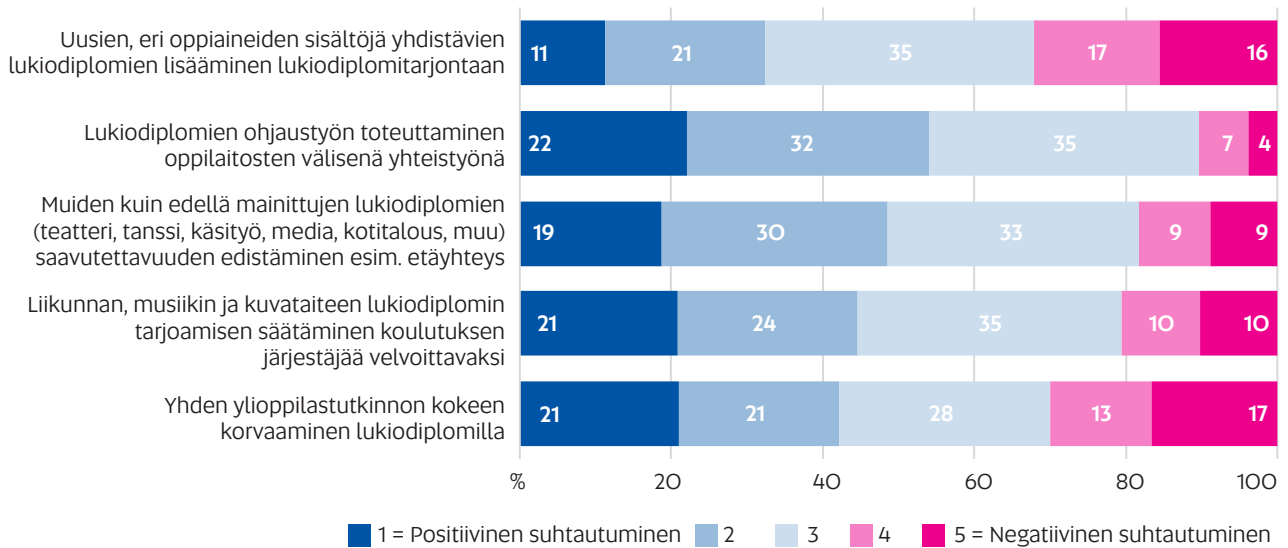
3.15 Lukiodiplomin kehittäminen saa kannatusta

KYSELYSSÄ KARTOITETTIIN opetushenkilöstön näkemyksiä lukiodiplomin kehittämisestä. Kysymysten johdannossa taustoitettiin, että OAJ kannattaa lukiodiplomin kehittämistä ja että diplomilla voisi jatkossa korvata yhden ylioppilastutkinnon kokeista ja että yhdenvertainen saavutettavuus edellyttää koulutuksen järjestäjälle velvoitetta diplomien suoritusmahdollisuuden tarjoamiseksi. Korkea-

koulujen todistusvalinta ohjaa nykytilassa opiskelijoiden lukioaikaisia ainevalintoja, ja ylioppilastutkinnon vaatimustaso nousee vuodesta 2022 alkaen, kun tutkintoon edellytetään neljän sijasta viittä koetta. Yhden ylioppilaskokeen korvaaminen lukiodiplomilla vahvistaisi taito- ja taideaineiden asemaa sekä kannustaisi opiskelijoita valitsemaan eri oppiaineita monipuolisesti, mikä myös tukisi lukiokoulutuksen yleissivistävää tavoitetta ja opintojen joustavampaa suorittamista.

Vastanneet lukio-opettajat suhtautuvat lukiodiplomeihin myönteisellä tai neutraalilla tavalla. Suhteellinen enemmistö vastaajista kannattaa yhden ylioppilastutkinnon korvaamista lukiodiplomilla (42 %) sekä liikunnan, musiikin ja kuvataiteen lukiodiplomin tarjoamisen säätämistä koulutuksen järjestäjää velvoittavaksi. Myös muiden kuin edellä mainittujen lukiodiplomien saavutettavuuden edistämistä esimerkiksi etäyhteyksien avulla kannatetaan (49 %).

Yli puolet vastaajista, 55 prosenttia, suhtautuu positiivisesti lukiodiplomin ohjaustyön toteuttamiseen oppilaitosten välisenä yhteistyönä. Kielteisesti oppilaitosyhteistyöhön suhtautuu vain 11 prosenttia vastaajista. Uusien, eri oppiaineiden sisältöjä yhdistävien lukiodiplomien lisäämiseen suhtautuu sekä myönteisesti (32 %) että kielteisesti (33 %) suunnilleen yhtä suuret osuudet vastaajista. Jokaiseen väittämään noin kolmasosa vastaajista ei osannut sanoa, eli valitsi neutraalin vastausvaihtoehdon.

Kaavio 22. Väitteitä lukiodiplomista.

- ▶ Enemmistö vastaajista kannatti lukiodiplomin kehittämistä ja että diplomilla voisi korvata yhden ylioppilastutkinnon kokeista

4. Johtopäätökset

LUKIOKOULUTUSTA ON uudistettu viime vuosina voimakkaasti säädös- ja opetussuunnitelmamuutoksien. Uudistusten vaikutukset näkyvät opettajien ja opinto-ohjaajien kuormittumisena sekä kokemuksena työmäärän kasvamisesta. Vastanneiden kokemuksen mukaan uudistukset ovat tuoneet opetushenkilöstölle myös uusia työtehtäviä ilman siihen kohdennettua työaikaa tai korvausta.

Työn kuormituksen vähentämisessä on kiinnitettävä huomio koko koulupolun kehittämiseen, jotta lukiokoulutuksessa opiskelevilla on riittävät tiedolliset ja taidolliset edellytykset lukio-opintojen suorittamiseen. Kyselyn tuloksissa lukion opetushenkilöstön merkittävimpänä kuormitustekijänä esiin noussut opiskelijoiden riittämättömät valmiudet opiskeluun edellyttää huomioin kiinnittämistä perusopetuksen yhdenvertaiseen laatuun ja riittävään oppimisen tuen saatavuuteen oikea-aikaisesti.

Oppivelvollisuuden laajentaminen on uudistuksena tuore ja sen vaikutuksia yhdessä lukiouudistuksen kanssa on arvioitava huolellisesti ja pitkäkestoisesti. Lakiuudistusten ja opetussuunnitelmauudistuksen toteuttaminen on lisännyt tarvetta osaamisen kehittämiseksi. Eri uudistuksista ja niiden vaikutuksista oppilaitosten käytäntöihin sekä opettajan työhön on edelleen tarve tiedottaa henkilöstöä sekä käydä niistä paikallisesti keskustelua. Erityisesti huomiota on kiinnitettävä oppituntien ulkopuolisen työn määrän rajaamiseen sekä erilaisten kirjaamiskäytänteiden tarpeellisuuteen tai kuormittavuuteen paikallisissa käytännöissä.

Oppivelvollisuuden laajentaminen vaikutti lukiokoulutuksessa ennen kaikkea opiskelijalle maksuttoman oppimateriaalin hankintavelvoitteen siirryttyä koulutuksen järjestäjälle. Tulosten mukaan opettajien kuuleminen oppimateriaalin hankinnassa on toteutunut hyvin ja opettajat ovat voineet pääsääntöisesti valita toivomansa oppimateriaalin. Tuloksissa korostuu kuitenkin oppimateriaalien nopea digitalisointuminen varsinkin suurten ja keskisuurten lukioiden osalta pienten lukioiden käyttäessä edelleen enemmän printtimateriaalia. Opettajien mahdollisuuksiin valita opetukseen sopivaa ja laadukasta oppimateriaalia on kiinnitettävä huomiota pitkäkestoisesti opetuksen laatua, mutta myös työhyvinvointia vahvistavana tekijänä.

Oppimateriaalien digitalisaation ollessa nopeaa ja koko lukiokoulutusta läpileikkaavaa olisi digitalisaation strateginen johtaminen, valtakunnallisen digikokonaisuuden kehittäminen ja yhdenvertaisen laadun ohjaaminen välttämätöntä. Digitalisaatio esitetään usein ratkaisuna mm. saavutettavuuteen. Digitalisaation nopea kehitys ja mahdollisuudet edellyttävät kuitenkin digipedagogiikan kehittämistä ja esimerkiksi oppimisen tuen ja ohjauksen sisällyttämistä osaksi keskustelua. Vastaavasti digitalisaation edellyttämää osaamisen kehittämistä ja oppilaitoksissa tarvittavaa ICT-tukea sekä tietoliikenneinfrastruktuurisuutta tulee kehittää suunnitelmallisesti.

Kyselyn tulosten mukaan digimateriaali ei sovellu kaikille opiskelijoille ja vastanneiden mukaan etävalitteinen opetus edellyttää lähiopetuksesta poikkeavia pedagogisia ratkaisuja, joka on otettava huomioon opettajien työmäärään ja työssä jaksamiseen vaikuttavana tekijänä.

Lukiokoulutuksen kohta kymmenen vuotta jatkunut rahoitusleikkaus on vaikuttanut monella tavalla opetustyöhön oppilaitoksissa sekä koettuun kuormitukseen. Ryhmäkokojen kasvu näkyy pitkäkestoisena vaikutuksena oppilaitoksissa. Säädösten ja opetussuunnitelmien uudet velvoitteet edellyttävät kuitenkin opetushenkilöstöltä yhä yksilöllisemmän tuen ja ohjauksen antamista osana opetusta tai ryhmänohjausta.

Lukiokoulutukselle on viime vuosina asetettu useita uusia velvoitteita esimerkiksi erityisopetuksen ja opinto-ohjauksen osalta. Selvityksen mukaan näihin kohdennettu rahoitus ei kuitenkaan ole johtanut useinkaan opinto-ohjaajien tai erityisopettajien määrän lisäämiseen oppilaitoksissa. Uudistuksiin kohdennettu rahoitus ei toisin sanoen kohdennu siihen mihin se on tarkoitettu.

Lukiokoulutus on viime aikoina keskittynyt yhä suurempiin yksiköihin kasvukeskuksissa ja oppilaitosten toimintoja yhdistettäessä. Tämä kehityssuunta tulee väistämättä jatkumaan opiskelijoiden suuren joukon osalta. Opetusryhmien kokoon ja opetushenkilöstön määrään oppilaitoksissa on kiinnitettävä huomiota sekä koulutuksen laatutekijänä että opetushenkilöstön työhyvinvointiin liittyvänä asiana.

Koulutuksen laatua ja opetushenkilöstön työssä jaksamista on tuettava valtakunnallisilla, koulutuksen järjestäjää velvoittavilla säädöksillä opettajamääristä sekä sitovilla koulutuksen laatukriteereillä.

Kyselyn perusteella työkuormituksen kasvaminen on seurausta useista eri tekijöistä, jotka vaikuttavat opetushenkilöstön oppituntien ulkopuolisen työmäärän lisääntymiseen sekä kuormituskokemukseen. Lukion opettajien keski-iän ollessa varsin korkea on alalle tarve rekrytoida opettajia seuraavan kymmenen vuoden aikana merkittävästi.

Lukiouudistuksen tavoitteet opiskelijoiden kuormituksen keventämisessä ja opintojen eheyttämisessä vastaajat kokevat epäonnistuneeksi. Syitä tulokseen on varmasti useita. Kysely toteutettiin aikana, jota varjostaa kaksi vuotta jatkunut koronapandemia ja joka on vaikuttanut opetukseen oppilaitoksissa - osalla opiskelijoista jo perusopetuksen aikana. Kyselyyn vastanneista opettajista 65% ilmoittaa, että opiskelijoiden tuen tarve on kasvanut ja merkittävä määrä ilmoittaa ongelmista opintoihin sitoutumisessa. Tulokset vahvistavat käsitystä pitkäkestoisesta tarpeesta koronapandemian aiheuttaman osaamisvajeen paikkaamiseen ja yhteisöllisyyttä oppilaitoksissa vahvistaviin toimenpiteisiin.

Tällä kyselyllä ei selvitetty korkeakoulujen opiskelijavalinnan ja varsinkin todistusvalinnan vaikutuksia lukiokoulutukseen. Opiskelijavalinnan vaikutukset lukio-opiskelijoiden lukioaikaisiin opintovalintoihin nousee kuitenkin avovastauksissa toistuvasti esille. Vastauksissa mainitaan todistusvalinnan vaikutus opiskelijoiden kokemaan kuormitukseen ja paineeseen päättää yhä aikaisemmassa vaiheessa opinnoistaan, ylioppilastutkintoon sisällytettävistä kokeista sekä jatko-opiskelusta. Vaikka lukiouudistuksen tarkoitus oli vähentää opiskelijoiden kokemaa kuormitusta eheyttämällä opintoja ja vahvistamalla tukea näyttää siltä, että korkeakoulujen opiskelijavalinnan vaikutus lukio-opintoihin on päin vastainen.

Kyselyyn vastanneet suhtautuvat lukiodiplomien kehittämiseen positiivisesti. Lukiodiplomin yhdenvertaiset suoritusmahdollisuudet ja että sillä voisi korvata yhden ylioppilastutkinnon kokeen tulevaisuudessa edesauttaisivat

korkeakoulujen mahdollisuuksia hyödyntää diplomia opiskelijavalinnassaan. Lukiodiplomin aseman kirkastaminen tasapainottaisi lukiokoulutuksen oppiainekokonaisuutta ja vahvistaisi osaltaan opiskelijoiden taito- ja taideaineiden opiskelun mielekkyyttä.

Opintojen jäsentäminen opintojaksoiksi opetussuunnitelman perusteiden moduuleista myös eri oppiaineita yhdistäen koetaan usein lukujärjestysteknisesti haastavaksi ja oppiaineita yhdistävät opinnot kuormittaviksi opintojakson edellyttämän eri oppiaineiden opettajien välisen yhteisen suunnittelutarpeen vaatiessa enemmän työaikaa. Uuden opetussuunnitelman mukaisen opetuksen jäsentäminen on käytössä ensimmäistä vuotta ja koronapandemian aikana toteutettu opetussuunnitelmatyö on kuormittanut opettajia.

Lukiokoulutusta on uudistettu nopeasti ja monella tavalla. Kyselyn tulosten perusteella on tarpeen antaa riittävästi aikaa toimeenpanon ja uudistusten loppuun saattamiseen ja panostaa henkilöstön osaamisen kehittämiseen. Lukio-koulutuksen uudistaminen tulevaisuudessa on perustettava tutkittuun tietoon ja arviointiin jo toteutettujen uudistusten vaikutuksista, uudistusten tavoitteiden saavuttamisesta sekä onnistumisesta. Tässä kehittämistyössä on välttämätöntä kuulla alan parhaiten tuntevia asiantuntijoita – eli opettajia ja rehtoreita.

5. Toimenpide-ehdotukset

KYSELYN TULOSTEN perusteella lukiokoulutuksen yhdenvertaisen laadun vahvistamiseksi sekä opettajien ja rehtoreiden työhyvinvoinnin parantamiseksi OAJ pitää seuraavia toimenpiteitä välttämättöminä:

- ▶ Opettajien, opinto-ohjaajien, erityisopettajien ja esihenkilöiden riittävä määrä oppilaitoksissa turvataan valtakunnallisesti koulutuksen järjestäjää velvoittavalla säädöksellä.
- ▶ Lukiokoulutuksen perusrahoitusta vahvistetaan vastaamaan sen todellisia kustannuksia.
- ▶ Suomeen laaditaan valtakunnallinen koulutuksen digistrategia, jonka osana määritellään lukiokoulutuksen digitalisaation laatukriteerit ja tavoitteet.
- ▶ Lukiokoulutuksen oppimisen tukea vahvistetaan säätämällä opiskelijan oikeudesta tukiopetukseen.
- ▶ Opetushenkilöstön osaamisen kehittämistä toteutetaan pitkäkestoisesti ja opettajalähtöisesti suunnitellusti.
- ▶ Lukiodiplomin kehittäminen toteutetaan seuraavalla hallituskaudella siten, että lukiodiplomilla voi jatkossa korvata yhden ylioppilastutkinnon kokeen.
- ▶ Lukion uudistamiselle on annettava toimeenpanorauha sekä toimeenpanotukea. Jatkokehittämisen on perustuttava nykyisten uudistusten vaikutusten arviointiin ja tutkittuun tietoon.

Kuviot

Kuviot

Kaavio 1.	Lukiorahoituksen kehitys 2012–2021	14
Kaavio 2.	Koetko saaneesi riittävästi tietoa oppivelvollisuuden laajentamisesta ja opiskelun maksuttomuudesta	19
Kaavio 3.	Opettamani opiskelijat saavat erityisopetusta silloin kun sitä tarvitsevat	23
Kaavio 4.	Lukirossani on lisätty opinto-ohjaajien määrää	25
Kaavio 5.	Ryhmänohjaajan tehtävän edellyttämän työajan tarve on	26
Kaavio 6.	Opettajien kuulemisen toteutuminen oppimateriaalien hankintamenettelyssä	27
Kaavio 7.	Olen saanut valita toivomani opetusmateriaalin.	28
Kaavio 8.	Väittämiä digitaalisista oppimateriaaleista	29
Kaavio 9.	Arvioi digitaalisen oppimateriaalin osuudesta prosentteina käyttämästäsi oppimateriaalista. Osuudet lukion opiskelijamäärän mukaan	31
Kaavio 10.	Miten koet työn kuormittavuuden muuttuneen vuodesta 2019 jos koronapandemiaa ei huomioida?	33
Kaavio 11.	Kuormitusta lisäävät tekijät, valitse neljä tärkeintä	34
Kaavio 12.	Työtehtävissä viime vuosina tapahtuneet muutokset. Lisääntynyt-vastauksista vähennetty vähentynyt-vastaukset	36
Kaavio 13.	Mistä uusista työtehtävistä olet saanut korvausta/huomioitu työajassa.	37
Kaavio 14.	Väittämiä opetuksen erilaisista muodoista.	41
Kaavio 15.	Valvontatuntimäärien muutos kolmen vuoden aikana vuositasolla tarkasteltuna.	43
Kaavio 16.	Mistä valvontatuntimäärän kasvu johtuu oppilaitoksessasi	43
Kaavio 17.	Koronapandemia ja YO-kirjoitukset	44
Kaavio 18.	Väittämiä lukiolain uudistuksesta.	46
Kaavio 19.	Korkeakouluysteistyön toteuttaminen	50
Kaavio 20.	Lukiokoulutuksen rahoitusvajeen seuraukset. Valitse kolme tärkeintä (2022).	52
Kaavio 21.	Vastaajien tärkeimmät tulevaisuuden tavoitteet, listasta valittu neljä tärkeintä.	54
Kaavio 22.	Väitteitä lukiodiplomista.	55

SEURAA SOMESSA

Facebook/Twitter/Instagram

@oajry

OPETUSALAN AMMATTIJÄRJESTÖ OAJ